

Ri Utzilaj Tzij re Jesucristo tz'ib'ital kan ruma ri Marcos

Katzijon ri Juan Aj Ya'l Bautismo

(Mt. 3:1-12; Lc. 3:1-9,15-17; Jn. 1:19-28)

1 ¹ Wa' e jeqeb'al re ri Utzilaj Tzij re ri Qanimajawal Jesucristo, Ruk'ajol ri Dios. ² E xu'ana pacha' ri tz'ib'ital kan ruma ri q'alajisanel Isaías puwi ri ub'i'im lo ri Dios:

Ri'in kannab'esaj b'i chawach ri'at, ri waj chak aj tzijol we'in,

cha' kuyijb'a' ri b'e chwach pan rawoponib'al. *Mal. 3:1*

³ Katataj uqul jun tzijonel kasik'in chupa ri luwar katz'intz'otik, jewa' kub'i'ij:

“Yijb'a' pana alaq ri b'e re ri Qanimajawal;

suk'upij alaq rub'e Rire”

Is. 40:3

xcha'.

⁴ Ri Juan katajin che uya'ik ri bautismo* pa jun luwar katz'intz'otik. E kub'i'ij chike ri winaq kakitzelej kitzij chwach ri Dios, kakik'ul ri bautismo, y jek'ula' kakuytaj ri kimak. ⁵ Ewi konoje ri tikawex e k'o pa taq ri luwar re Judea y konoje ri e k'o Jerusalem, xeb'el lo che utayik ri Juan. Kakitz'onoj k'u kuyb'al kimak chwach ri Dios, yey ri Juan kuya ri bautismo chike chupa ri nimaya' Jordán.

⁶ Ek'u ruq'u' ri Juan 'anom ruk' rismal camello, y rupas ximil che rupa e jun tz'u'um. Yey ri kutijo e ri sak' y uwa'al kab' re upa taq juyub'.

⁷ Jek'uwa' ri tzijonik ku'ano:

«K'o Jun katajin lo chwij más nim ruchuq'ab' chinuwa ri'in, ma na taqal tane chwe kinyuxi'ik re kankir ruwach ruxajab'. ⁸ Paqatzij wi, ri'in xinya ri bautismo che alaq ruk' ya'; no'l ri bautismo kuya Rire che alaq, e ruk' ri Santowilaj Ruxlab'ixel ri Dios» kacha'.

Ri bautismo re ri Jesús

(Mt. 3:13-17; Lc. 3:21-22)

⁹Chupa taq k'u la' la q'ij, ri Jesús xel lo Nazaret, (wa' e jun tinamit re Galilea), y x'an k'u bautizar ruma ri Juan chupa ri nimaya' Jordán. ¹⁰Na jampatana xel lo ri Jesús pa ri ya', xrilo echiri' xjaqataj ruwa kaj y ri Ruxlab'ixel ri Dios pacha' juna palomax xqaj lo puwi'. ¹¹Y xch'aw lo Jun chila' chikaj, jewa' kub'i'ij:

«At ri'at Nuk'ajol y lik k'ax katinna'o.

Lik kinki'kot chawe»

xcha che.

Ri k'amb'al upa ri Jesús

(Mt. 4:1-11; Lc. 4:1-13)

¹²Tek'uchiri', ri Jesús xk'am b'i ruma ri Ruxlab'ixel ri Dios pa jun luwar katz'intz'otik. ¹³Ri Jesús xk'o'ji' chila' cuarenta q'ij chikixo'l itzel taq awaj. Yey chupa taq la' la q'ij, lik xk'am upa ruma ri Satanás*. Ik'owinaq chi k'u wa', ri ángeles xkijeq kakinimaj ri Jesús.

Ri Jesús kujeq kak'utun chwi rutaqanik ri Dios

(Mt. 4:12-17; Lc. 4:14-15)

¹⁴Echiri' ya'om chi ri Juan pa cárcel, ri Jesús xe'ek Galilea che utzijoxik ri Utzilaj Tzij re rutaqanik ri Dios, ¹⁵jewa' kub'i'ij: «Xopon k'u ruq'ijol echiri' rutaqanik ri Dios xa naqaj chi k'o lo wi; tzelej k'u tzij alaq chwach ri Dios y kojo alaq ri Utzilaj Tzij» kacha'.

Ri Jesús keb'usik'ij kajib' e aj chapal kar

(Mt. 4:18-22)

¹⁶Echiri' kab'in ri Jesús chuchi' ri mar re Galilea, xeril pan ri Simón ruk' ruchaq' Andrés, e ri' kakik'aq ri ki atarraya chupa ri ya', ma rike e aj chapal kar.

¹⁷Ek'u ri Jesús xub'i'ij chike:

—Chixpetoq, chixterej lo chwij y ri'in kan'an chiwe ix aj molol tikawex^a jela' pacha' i'anom lo chike ri kar —xcha'.

---

^a 1:17 “Ix aj molol tikawex”: Ri chak xya' chike e kekitzujuk tikawex re keb'u'an utijo'n ri Jesús. Lc. 5:10

¹⁸Rike xkiya kan ri ki atarraya y xeterej b'i chirij.

¹⁹Xb'in k'u pan jub'iq' chik y xeril ri Jacobo ruk' ruchaq' Juan, ri keb' uk'ajol ri Zebedeo. Rike e k'o chupa jun barco y ketajin che uk'ojoxik ri ki atarraya. ²⁰Ek'u ri Jesús xeb'usik'ij; ruma k'u ri', rike xkiya kan ri kiquaw Zebedeo kuk' ri kimokom chupa ri barco y xeterej b'i chirij.

**Ri Jesús kukunaj jun achi k'o puq'ab'
jun itzelilaj uxlab'ixel**

(Lc. 4:31-37)

²¹Xeb'ok k'u pa ri tinamit Capernaúm. Y chupa ri q'ij re uxlanib'al ri Jesús xok pa ri sinagoga* y xujeq kak'utunik.

²²Y ri xetaw re lik xkam kanima' che, ma ruma ruk'utunik kaq'alajinik lik k'o uwach, na pacha' ta ri kaki'an raj k'utunel re ri tziipixab'.

²³Chupa k'u ri sinagoga k'o jun achi k'o puq'ab' jun itzelilaj uxlab'ixel. Wa' xujeq kasik'inik, jewa' xub'i'ij:

²⁴—Lal Jesús, aj Nazaret, ¿su'chak ko'lmina ib' la kuk'? ¿E la' lal petinaq re ko'lsacha la qawach? Ri'in weta'am lal chinoq, lal ri Santo K'ajolaxel re ri Dios —xcha'.

²⁵Ek'u ri Jesús xuq'atej ri itzel uxlab'ixel, jewa' xub'i'ij che:

—iMatch'a't chik! Chatelub'i che la'chi —xcha'.

²⁶Ri itzelilaj uxlab'ixel xuk'aq la'chi pulew y lik ko xujab'aja'; yey kasik'inik xel b'i che la'chi.

²⁷Konoje k'u ri tikawex lik xkam kanima' che y kakitz'onob'ej taq chikiwach:

«¿Sa' wa'? ¿Sa' chi k'ak' k'utunik wa'? Ma k'o ne puq'ab' kataqan pakiwi itzelilaj uxlab'ixel y wa' kakikoj utzij» kecha'.

²⁸Y na jampatana, pa taq ronoje ri luwar re Galilea xe'ek utzijoxik janipa taq ri ku'an ri Jesús.

Ri Jesús kukunaj ruchu-uj'i ri Pedro

(Mt. 8:14-15; Lc. 4:38-39)

²⁹Echiri' ri Jesús kuk' ri Jacobo y ri Juan xeb'el b'i chupa ri sinagoga, xeb'ek chirocho ri Simón y ri Andrés. ³⁰Ek'u ruchu-uj'i ri Simón k'o chwa uwarab'al, k'o aq' chirij. Xkitzijoj k'u ri' wa' che ri Jesús. ³¹Ewi ri Jesús xqib' ruk' la yewa', xuchap ruq'ab' y xuto'o cha' kayaktajik. Na jampatana k'u ri' xik'ow ri aq' chirij rixoq y xujeqo keb'unimaj.

Ri Jesús keb'ukunaj uk'iyal yewa'ib'

(Mt. 8:16-17; Lc. 4:40-41)

³²Echiri' b'enaq chi ri q'ij e ri' kayub'ub' chik, xek'am lo chwach ri Jesús konoje ri yewa'ib' y ri e k'o pakiq'ab' itzel uxlab'ixel. ³³Y konoje ri tikawex re ri tinamit xet'iqi' chuchi' ri puerta re ri ja. ³⁴Ek'u ri Jesús xeb'ukunaj uk'iyal yewa'ib' che uk'iyal uwach taq yab'il y xeb'eresaj b'i uk'iyal itzel uxlab'ixel; pero na xuya ta luwar chike kech'awik ma rike keta'am china Rire.

Ri Jesús kak'utun pa taq ri luwar re Galilea

(Lc. 4:42-44)

³⁵Lik anim tan echiri' lik k'a q'equ'm, xwa'lij b'i ri Jesús, xel k'u b'i chupa ri tinamit y xe'ek pa jun luwar katz'intz'otik cha' ku'ana orar. ³⁶Ek'u ri Simón kuk' ri rachb'i'il xeb'ek che utzukuxik.

³⁷Echiri' xkiriqo, xkib'i'ij che:

—Konoje ri winaq kakitzukuj la —xecha'.

³⁸Ek'u Rire xub'i'ij chike:

—Jo' che utzijoxik ri Utzilaj Tzij pa taq ri luwar e k'o lo xa naqaj, ma e nuwach ri' in petinaq Ri'in —xcha chike.

³⁹Xeb'ek k'u ri', y ri Jesús katzijon chupa taq ri sinagogas che taq ronoje ri luwar re Galilea yey keb'eresaj k'u b'i itzel uxlab'ixel.

Ri Jesús kukunaj jun achi k'o ri yab'il lepra* che

(Mt. 8:1-4; Lc. 5:12-16)

⁴⁰Xopon k'u ruk' ri Jesús jun achi k'o ri yab'il lepra che y xuxukub'a' rib' chwach. Lik xelaj k'u che, jewa' xub'i'ij:

—We ka'aj ko la, josq'ij la ri nucuerpo che wa yab'il —xcha'.

⁴¹Ek'u ri Jesús xjuch' ka'n uk'u'x che rachi yewa'. Xuchap pana ruk' ruq'ab' y jek'uwa' xub'i'ij che:

—Kuaj, chu'ana b'a chom ri' racuerpo —xcha'. ⁴²Xew k'u xuk'is ub'i'ixikil wa', xa pa joq'otaj ri yab'il xsachik y rachi xkunutajik.

⁴³Ek'uchiri', ri Jesús xuk'isb'ej ruch'a'tem ruk' y lik xupixab'aj, ⁴⁴jewa' xub'i'ij che:

—Chatape', mak'o matzijoq che junoc. Jat chwach raj chakunel pa Rocho Dios cha' rire karilo na jinta chi lepra

chawe. Y ruma rajosq'ikil, chaya'a k'u chwach ri Dios ri qasa'n xtaqan kan ri Moisés che,^b cha' kaq'alajin chikiwach ri tikawex at kunutajinaq chik —xcha'.

⁴⁵No'j la'chi echiri' xe'ek, lik xujeq utzijoxik ri xu'an ri Jesús che y jek'ula' lik xtataj wa' kuma ri winaq. Ruma k'u ri', na utz ta chik kok ri Jesús chiwachil pa ri tinamit; xujeq k'u kakanaj kan chinimanaj che ri tinamit pa taq luwar katz'intz'otik. Na ruk' ta k'u ri', uk'iyal tikawex re ronoje luwar xeb'opon ruk'.

Ri Jesús kukunaj jun sik

(Mt. 9:1-8; Lc. 5:17-26)

2¹Echiri' ik'owinaq chi keb' oxib' q'ij, xok tanchi ub'i ri Jesús pa ri tinamit Capernaúm. Taq ri winaq xkito Rire k'o chuchi' jun ja. ²Y na jampatana xemolotaj uk'iyal winaq y ruma ri kik'iyal na keb'ok ta chi ne chuchi' ri puerta. Ek'u ri Jesús kutzijoj Ruch'a'tem ri Dios chike.

³Ek'uchiri', xek'un kajib' achijab' kitelem lo jun achi sik. ⁴Yey na xkiriq taj su'anik kakiya pan chwach ri Jesús kuma ruk'iyal winaq. Ewi xkiteq'eb'a' ruwi ri ja pa k'o wi ri Jesús, xkesaj julepaj che. Chiri' k'u ri' xkiquasaj wub'i la ch'at pa kotz'ol wi ri sik.

⁵Ek'u ri Jesús echiri' xril ri kub'ulib'al kik'u'x ruk', jewa' xub'i'ij che ri sik:

—Wal, ronoje ramak kuytajinaq chik —xcha'.

⁶Chiri' k'ut etz'ul jujun aj k'utunel re ri tzijpixab' y jewa' katajin chikik'u'x: ⁷«¿Su'chak jewa' kach'a't wa'chi? Ruk' wa kub'i'ij kamakun chirij ri Dios. Ma ¿na xew ta neb'a ri Dios aj kuyul mak?»

⁸Chupa k'u la' la joq'otaj, ri Jesús xuna'b'ej sa' la kakich'ob'o; ruma k'u ri', xub'i'ij chike:

—¿Su'chak jela' katajin chik'u'x alaq? ⁹¿Sa' k'u ri na k'ayew taj kamb'i'ij che rachi sik: “Ronoje ramak kuytajinaq chik” o “Chatyaktajoq, chak'ama b'i rach'at y chatb'inoq”? ¹⁰E kuaj k'ut keta'maj alaq wa': Ralaxel Chikixo'l Tikawex ya'tal puq'ab' kukuy taq ri mak ke ri winaq che ruwachulew —xcha'.

¹¹Xub'i'ij k'u ri' che ri sik:

—Chatyaktajoq, chak'ama b'i rach'at y jat cha'wocho —xcha'.

---

^b 1:44 Lv. 14:1-32

Rachijab' kakiqasaj lo jun sik chwach ri Jesús (Marcos 2:4)

¹²Na jampatana xyaktaj rachi, xutelej b'i ruch'at y chikiwach konoje xel b'i. Konoje k'u ri' xkam kanima' che la xkilo y xkijeq kakiyak uq'ij ri Dios, jewa' kakib'i'ij: «iNa jinta k'ana qilom wi wa'!» kecha'.

Ri Jesús kusik'ij ri Leví

(Mt. 9:9-13; Lc. 5:27-32)

¹³Tek'uchiri', xe'ek tanchi ri Jesús chuchi' ri mar. Konoje ri winaq xeqib' ruk', y Rire xujeq kak'utun chikiwach. ¹⁴Ek'u ri' katajin rik'owik pa ri luwar pa ka'an wi ri tojonik che ri gobierno, xril pana jun aj tz'onol puaq re tojonik tz'ul chiri'. Wa' Leví rub'i'^c yey uk'ajol ri Alfeo. Xub'i'ij k'u ri Jesús che: —Chat-terej lo chwij —xcha'.

Xyaktajik k'u ri Leví y xterej b'i chirij.

¹⁵Ek'u ri Jesús xumaj b'i chirocho ri Leví. Xeb'ok k'u chwa ri mexa kuk' rutijo'n, junam kuk' uk'iyal aj tz'onol puaq re tojonik y uk'iyal aj makib'; ma lik e k'i ri kiter nab'em b'i.

^c 2:14 Wa jun achi k'o keb' ub'i': Leví y Mateo. Mt. 9:9; Lc. 5:27

¹⁶Ek'u raj k'utunel re ri tzijpixab' kuk' ri fariseos*, echiri' xkilo kawa' ri Jesús kuk' raj makib' y raj tz'onol puaq re tojonik,^d xkib'i'ij chike rutijo'n ri Jesús:

—¿Su'chak ri tijonel iwe ri'ix kawa' junam kuk' raj tz'onol puaq re tojonik yey kuk' raj makib'? —xecha'.

¹⁷Echiri' xuta wa' ri Jesús, xub'i'ij chike:

—E janipa ri utz kiwach, na kajawax ta aj kunanel chike; ma wa' xew chike ri e yewa'ib' kajawax wi. Jela' k'u ri', ri'in na in petinaq ta che kisik'ixik ri jusuk' kib'inik kisilab'ik, ma e in petinaq che kisik'ixik raj makib' —xcha'.

Ri tz'onob'al puwi ri ayuno

(Mt. 9:14-17; Lc. 5:33-39)

¹⁸Rutijo'n ri Juan Aj Ya'l Bautismo y ri kitijo'n ri fariseos echiri' e k'o pa ayuno, xeb'opon ruk' ri Jesús y xkitz'onoj che:

—¿Su'b'e rutijo'n ri Juan y ri kitijo'n ri fariseos lik kaki'an ayuno, yey ri tijo'n rilal na kaki'an ta wa'? —xecha'.

¹⁹Ri Jesús xuk'ul uwach:

—¿Ub'e nawi kaki'an ayuno ri esik'im pa juna k'ulanikil we rala kak'uli'ik k'a k'o kuk'? Na ub'e taj, ma k'a k'o rala chikixo'l. ²⁰No'j kopon na ri q'ij echiri' kesax b'i rala chikixo'l; k'a ek'uchiri', kaki'an ayuno.

²¹»Na jinta junoq kuk'ojoj ruq'u' q'e'l ruk' k'ojob'al k'asaq; ma ri k'ojob'al k'asaq, we xk'olotaj upa, e kujek' ri k'ul q'e'l y más ne kurich'ij b'i. ²²Jek'ula' ri vino k'ak' na kaq'ej ta chupa juna surun^e q'e'l. Ma we ka'ani' wa', ri vino k'ak' echiri' kanajtir uq'ij, kuraqij ri surun, katix k'u ri' ri vino y ri surun na jinta chi uchak. Ruma k'u la', ri vino k'ak' 'anom chirajawaxik wi kaq'ej chupa juna surun k'asaq —xcha'.

Ri Jesús e rajaw ri q'ij re uxlanib'al

(Mt. 12:1-8; Lc. 6:1-5)

²³Chupa k'u jun q'ij re uxlanib'al, ri Jesús kuk' rutijo'n e ri' keb'ik'ow pa taq tiko'n re trigo. Ek'u rutijo'n xkijej kakich'upila' b'i ri trigo.

---

^d 2:16 “Raj tz'onol puaq re tojonik”: Kil “cobrador de impuestos” pa vocabulario. ^e 2:22 “Surun”: Kil “odre” pa vocabulario.

²⁴Ruma wa' ri fariseos xkitz'onoj che ri Jesús:

—Chilape la, ¿su'b'e ri tijo'n la kaki'an ri na taqal taj ka'ani' chupa ri q'ij re uxlanib'al? —xcha'.

²⁵Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach:

—¿Na ajilam ta neb'a ala'q ri xu'an ri David kuk' ri rachb'i'il echiri' k'o xajawax chike y xenumik? ²⁶Echiri' ri Abiatar e kajawal raj chakunel pa Rocho Dios, ri David xok pa ri Rocho Dios y xutij ri pam ya'tal chi puq'ab' ri Dios,^f yey wa' na taqal ta chike rike kakitijo. Na ruk' ta k'u ri', xuya ne ke ri e rachb'i'il. Yey wa' wa pam, xew taqal chike raj chakunel pa Rocho Dios —xcha'.

²⁷Y jewa' xub'i'ij tanchi chike:

—Ri q'ij re uxlanib'al xuya kan ri Dios re to'b'al ke ri tikawex; na e ta xe'anil' ri tikawex ruma ri q'ij re uxlanib'al.^g ²⁸Yey Ralaxel Chikixo'l Tikawex e ne rajaw ri q'ij re uxlanib'al —xcha'.

Ri Jesús kukunaj jun achi chaqijinaq uq'ab'

(Mt. 12:9-14; Lc. 6:6-11)

3 ¹Jumul chik ri Jesús xok chupa ri sinagoga* y chiri' k'o jun achi chaqijinaq jun uq'ab'. ²E k'o k'u jujun lik kik'ak'alem we ri Jesús kukunaj wa'chi chupa wa q'ij re uxlanib'al, cha' jela' utz kakitz'aq uchi'.

³Xub'i'ij k'u ri Jesús che rachi chaqijinaq ruq'ab':

—Chatyaktajoj y chatk'ola chiqawach qonoje —xcha'.

⁴Ek'uchiri', xutz'onoj chike ri kakitzutza':

—¿Sa' ri lik usuk' ka'ani' pa ri q'ij re uxlanib'al: E ka'ani' ri utz o e ri na utz taj? ¿Utz kakolob'ex ruk'aslem junoq o kaya' luwar che kakamik? —xcha'. Yey na jinta k'u junoq chike xk'uluw uwach.

⁵Ek'uchiri', ri Jesús xeb'utzu' ruk' oyowal taq ri kisutum rij y lik xok b'is chuk'u'x ruma lik u'anom ko ri kanima'. Xub'i'ij k'u che rachi:

—Chasuk'upij raq'ab' —xcha che.

Rachi xuyuq ruq'ab' y wa' xutzirik.

⁶Xeb'el k'u b'i ri fariseos*, xkimol kib' kuk' jujun chike ri kitaqem ri rey Herodes, y junam xkich'a'tib'ej su'anik kakisach uwach ri Jesús.

---

^f 2:26 1S. 21:1-6   ^g 2:27 Ri Jesús xub'i'ij wa' ma ri fariseos e xki'an más il uwach che ri kitaqanik puwi ri q'ij re uxlanib'al, chwa ri kato' ri tikawex chupa wa' wa q'ij.

Uk'iyal tikawex kakitzukuj ri Jesús

⁷Ri Jesús xel b'i y xe'ek chuchi' ri mar junam kuk' rutijo'n. Y uk'iyal tikawex xeterej b'i chirij. Wa' e petinaq pa taq ri tinamit re Galilea y re Judea ⁸y pa ri tinamit Jerusalem; e petinaq pa taq ri tinamit re Idumea, pa taq ri tinamit e k'o ch'aqa ya' che ri nimaya' Jordán, yey pa taq ri tinamit e k'o chunaqaj ri tinamit Tiro y ri tinamit Sidón. Konoje wa' e petinaq ruma xkito janipa ri katajin ri Jesús che u'anik.

⁹Ek'u ri Jesús xub'i'ij chike rutijo'n, xaqi kiyijb'a' na ri barco re kaq'ax chupa we xajawax che, cha' jela' na kapitz'ipo'x ta kuma ruk'iyal winaq; ¹⁰ma lik e k'i ri xeb'ukunaj. Jek'ula' konoje ri yewa'ib' kakiminima' kib' ruk', ruma kakaj kakichapo cha' kekunutajik.

¹¹Ek'u ri winaq e k'o pakiq'ab' itzelilaj uxlab'ixel, echiri' kakil uwach ri Jesús, kexuki' chwach y kesik'inik kakib'i'ij: «iRilal lal Ruk'ajol ri Dios!» kecha'. ¹²No'j ri Jesús lik keb'uq'atej cha' na kakiq'alajisaj taj china Rire.

Ri Jesús keb'ucha' kab'lajuj utaqo'n

(Mt. 10:1-4; Lc. 6:12-16)

¹³Tek'uchiri', xaq'an ri Jesús chwa jun juyub' y xeb'usik'ij china taq ri xraj keb'ucha'o, y rike xkimol kib' ruk'.

¹⁴Xeb'ucha' k'u kab'lajuj chike wa' cha' kek'o'ji' ruk' y keb'utaj b'i che utzijoxik ri Utzilaj Tzij. ¹⁵Y xuya b'i kichuq'ab' re kekikunaj yewa'ib' y re keb'ekesaj b'i itzel uxlab'ixel.

¹⁶Ek'u kib'i' wa' wa kab'lajuj^h xeb'ucha'o:

Simón ri xkoj Pedro che,

¹⁷Jacobo

y ruchaq' Juan (rike e uk'ajol ri Zebedeo y xkoj ne kib'i' "Boanerges", wa' ke'elawi "E ralk'o'al ruch'awib'al jab'"),

¹⁸Andrés,

Felipe,

Bartolomé,

Mateo,

---

^h **3:16** Kab'i'x "taqo'n" chike wa kab'lajuj utijo'n ri Jesús, ri xecha' ruma Rire cha' kakitzijoj ri Utzilaj Tzij. Pa ri ch'a'tem griego y pa kaxtila wa' e "apóstol".

Tomás,
 Jacobo ruk'ajol ri Alfeo,
 Tadeo,ⁱ
 Simón, ri kab'i'x che “ri Cananista”,^j
 19 y Judas aj Iscariot,^k ri xk'ayin re ri Jesús.

Kab'i'x che ri Jesús e uchuq'ab' ritzel ri k'o ruk'

(Mt. 12:22-32; Lc. 11:14-23)

20 Tek'uchiri', xok ri Jesús chuchi' jun ja y xemolotaj tanchi uk'iyal winaq. Y ruma k'u ri', ri Jesús kuk' rutijo'n na utz ta chi ne kewa'ik. 21 Echiri' xkita ri ratz-uchaq' ri Jesús, xek'unik y xkaj kakik'am b'i kuk', ma rike kakib'i'ij xsach runa'oj ri Jesús. 22 No'j raj k'utunel re ri tziypixab', ri e petinaq Jerusalem, xkib'i'ij: «Ri Jesús k'o puq'ab' ri Beelzebú*» y «Ruma k'u ruchuq'ab' wa' wa kajawal ri itzel uxlab'ixel, keb'eresaj b'i itzel uxlab'ixel» xecha'.

23 Ek'u ri Jesús xeb'usik'ij y ruk' k'amb'al na'oj xub'i'ij chike:

«¿Sa' nawi we ta ri Satanás* karesaj b'i ri Satanás chike ri winaq? 24 We ri taqanelab' re juna tinamit kijachom kipa ruma kech'o'jin chikiwach, ri' na ketiki' ta chi utz. 25 Yey we ri ejeqeel pa juna ja kijachom kib' ruma kech'o'jin chikiwach, ri' na ketiki' ta chi utz. 26 Jek'ula', we ta ri Satanás kayaktaj chirib'il rib' y utukel kujach upa rutaqanik, ri' na kanajtir ta rutaqanik, xa kasach uwach.

27»Na jinta k'u juna eleq'om kok pa rocho junoq lik k'o uchuq'ab' yey kareleq'aj k'u lo rub'itaq re pa ja, we na kuyut ta nab'e ri rajaw ja. Ma we releq'om uyutum chi ri rajaw ja, k'a ek'uchiri' utz kareleq'aj b'i ronoje la k'o pa ri ja.

28 Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: K'o puq'ab' ri Dios kukuy ronoje taq ri mak ke ri tikawex, ruk' ronoje taq ri na utz taj kakib'i'ij, tob' china chirij; 29 no'j china ri tzel kach'a't chirij ri Santowilaj Ruxlab'ixel ri Dios, ri' na kakuytaj ta k'ana umak. Ma ri ka'anaw wa', k'o chi ri q'atb'al tzij puwi' na jinta utaexik» xcha'.

ⁱ 3:18 “Tadeo”: Ri Tadeo también kab'i'x “Lebeo” y “Judas” che.

Mt. 10:3; Lc. 6:16   ^j 3:18 “Cananista”: Kil “Zelote” pa vocabulario.

^k 3:19 “Iscariot”: Wa' e utinamit ri Judas.

³⁰Xub'i'ij wa' ma rike kib'i'im: «Rire k'o puq'ab' jun itzelilaj uxlab'ixel.»^l

Ruchu y taq ruchaq' ri Jesús

(Mt. 12:46-50; Lc. 8:19-21)

³¹Tek'uchiri', ruchu y taq ruchaq' ri Jesús xek'unik y xek'o'ji' lo pa b'e, yey xkitaq usik'ixik ri Jesús.

³²Ek'u ri tikawex etz'ulik, ri kisutum rij ri Jesús, jewa' xkib'i'ij che:

—Ri chu la y taq ri chaq' la e k'o pa b'e, e la' kakitzukuj la —xecha che.

³³Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach:

—¿China ri nuchu y china taq ri nuchaq'? —xcha'.

³⁴Tek'uchiri', xeb'utzu' ri etz'ulik kisutum rij y jewa' xub'i'ij chike:

—Wa e k'o wara e nuchu y e taq nuchaq' ri'. ³⁵Ma china ri ku'an janipa ri karaj ri Dios, wa' e nuchaq', e wanab' y e nuchu ri' —xcha'.

Ri k'amb'al na'oj puwi ri awanel

(Mt. 13:1-9; Lc. 8:4-8)

4 ¹Ri Jesús xujeq tanchi kak'utun chuchi' ri mar y lik e k'i ri tikawex xemolotaj chiri' pa k'o wi Rire. Ruma k'u ri' xok chupa jun barco k'o chwi ri mar, tzt'uyi' chupa y konoje ri tikawex e k'o pana chuchi' la mar. ²Xujeq k'u kak'utun chikiwach ruk' uk'iyal taq k'amb'al na'oj, yey jun che taq ruk'utunik e wa':

³«iChitape! K'o jun awanel xel b'i cha' ke'awanoq.

⁴Ek'uchiri' katajin che ujobopexik rija',^m k'o xtzaq kan chuchi' ri b'e. Xek'un k'u lo tz'ikin, y xo'lkitija b'i.

⁵»K'o ija' xtzaq kan pa taq ab'aj; yey ruma na jinta uk'iyal ulew chuxe', xel tan lo rija'. ⁶Ek'uchiri' xel lo ri q'ij, xk'atik; yey ruma na jinta ratz'ayaq, xchaq'jik.

⁷»K'o ija' xtzaq kan pa taq k'iix. Echiri' ri k'iix xk'iyik, rija' xjiq' kan chuxe'; ruma k'u ri', na jinta reqa'n xuya'o.

---

^l 3:29-30 Ri mak chirij ri Santowilaj Ruxlab'ixel ri Dios e ruma xkib'i'ij: “Ruchuq'ab' ri Jesús petinaq ruk' ritzel winaq”, pero na e ta u'anom ma e echuq'ab' ri Ruxlab'ixel ri Dios ri k'o ruk'. ^m 4:4 E rojertan chila' Israel echiri' kaki'an rawanik re ri trigo xa kakijopopej rija' pulew, tek'uchiri' kakich'uq uwi' ruk' ulew.

Taq ri winaq kakita ruk'utunik ri Jesús (Mateo 13:1-3; Marcos 4:1)

⁸»No'j k'o ija' xtzaq kan pa chomilaj ulew. Ek'u ri' wa' xel loq, xk'iyik y lik xu'an reqa'n. K'o jujun raqan xuya treinta, jujun chik xuya sesenta y k'o ne xuya jun ciento» xcha'.

⁹Ek'uchiri', ri Jesús xub'i'ij tanchi chike: «China k'u ri k'o utanib'al che utayik, ichuta k'u ri'!» xcha'.

Sa' ruchak taq ri k'amb'al na'oj

(Mt. 13:10-17; Lc. 8:9-10)

¹⁰Echiri' ri Jesús xkanaj kan utukel, ri e k'o chunaqaj y ri kab'lajuj utijo'n xeqib' ruk', xkitz'onoj k'u che sa' ke'elawi wa k'amb'al na'oj xuya chike. ¹¹Ek'u ri Jesús xub'i'ij chike:

«Chiwe ri'ix ya'talik kaq'alajisax runa'oj ri Dios chwi rutaqanik. No'j chike taq ri winaq na e jinta chupa rutaqanik, xa ruk' taq k'amb'al na'oj kab'i'x ronoje chike. ¹²Ma tob' rike ketzu'nik, e junam ruk' na ketzu'n taj; tob' ketanik, e junam ruk' na ketan taj y e ri' na jinta k'o

kakimaj usuk'. Na kakaj ta k'u ri' kakitzelej kitzij cha' jela' kakuytaj kimak»ⁿ xcha'.

Ri Jesús kuq'alajisaj ri k'amb'al na'oj puwi ri awanel

(Mt. 13:18-23; Lc. 8:11-15)

¹³Ek'uchiri', xutz'onoj chike:

«¿Na kimaj ta kami usuk' ri' wa k'amb'al na'oj? ¿Sa' k'u u'anik ri' kimaj usuk' ronoje taq ri k'amb'al na'oj kank'ut chiwach?

¹⁴»Ri awanel e pacha' ri katikow Ruch'a'tem ri Dios.

¹⁵»E k'o k'u jujun tikawex e pacha' rija' xtzaq kan chuchi' ri b'e; wa' xtik Ruch'a'tem ri Dios pa kanima' y kakita ne ri'. Pero kak'un k'u lo ri Satanás* y kumaj b'i ri Ch'a'tem xtiki' pa kanima'.

¹⁶»E k'o jujun chik e pacha' rija' xtzaq kan pa taq ab'aj. Wa' e ri kakita Ruch'a'tem ri Dios y na jampatana kakik'ul ruk' ki'kotemal. ¹⁷Pero ruma na e tikil ta chi utz, na kekowin taj. Ma echiri' kak'un lo ri k'amb'al kipa o keternab'ex ruk' k'ax ruma kik'ulum Ruch'a'tem ri Dios, kepajtaj k'u ri'.

¹⁸»E k'o jujun chik e pacha' rija' xtzaq kan pa taq k'iix. Wa' e ri ketaw Ruch'a'tem ri Dios. ¹⁹Pero rub'is kik'u'x chwi taq ri kajawax chike, ruk' ri sokoso'nik re ri b'eyomalil y ri kirayib'al che taq ronoje ri k'olik; ronoje k'u wa' e kusach uwach Ruch'a'tem ri Dios k'o pa kanima'. Ruma taq k'u ri' wa' na jinta k'ana kiji'ob'alil kilitaj che ri kib'inik.

²⁰»E k'o k'u jujun e jela' pacha' rija' xtzaq pa chomilaj ulew. Wa' e ri kakita Ruch'a'tem ri Dios, kakik'ul chi utz y lik k'o kiji'ob'alil kilitaj che ri kib'inik. E jela' pacha' rija' lik xu'an reqa'n; k'o jujun raqan xuya treinta, jujun chik xuya sesenta y k'o ne xuya jun ciento» xcha'.

Ri k'amb'al na'oj puwi ri candil

(Lc. 8:16-18)

²¹Ri Jesús xub'i'ij tanchi chike:

«¿K'o neb'a junoq kutzij juna aq' y kuch'uq uwi' ruk' juna mulul re pajb'al o kuju' chuxe' ruwarab'al? ¿Na re ta neb'a kuya lo chupa ruk'olib'al chikaj? ²²Ma kopon ri q'ij echiri' janipa ri na q'alajisam taj, kaq'alajisax na; yey janipa ri

---

ⁿ 4:12 Is. 6:9-10

ewatalik, keta'maxik. ²³China k'u ri k'o utanib'al che utayik, ichuta k'u ri'!» xcha'.

²⁴Jewa' xub'i'ij tanchi chike:

«Lik chita chi utz janipa ri kamb'i'ij chiwe, ma “ruk' ri pajb'al kixpajan wi ri'ix, ruk' tanchi wa pajb'al ka'an pajanik chiwe.” Ek'u ri Dios kuya na chiwe lik kimaj usuk' ri kamb'i'ij, we lik e kita ri nutzij. ²⁵Ma china ri kuk'ul chi utz janipa ri kak'ut chwach, ri' kak'ut ne más chwach y jek'ula' kumaj más. Yey china ri na kuk'ul ta ri kak'ut chwach, ri' kamaj ne che janipa ri kuch'ob'o umajom chi usuk'» xcha ri Jesús.

Ri k'amb'al na'oj puwi ruk'iyib'al rija'

²⁶Xub'i'ij tanchi ri Jesús chike:

«Rutaqanik ri Dios e jela' pacha' juna achi kutik rija' pulew. ²⁷Rachi chaq'ab' ke'waroq y paq'ij kawa'lij tanchik; yey na kumaj ta usuk' su'anik kel lo rija' y kak'iyik. ²⁸Ma rulew utukel ku'an rib' che uk'iyisaxik ri tiko'n. Nab'e na e kel lo ri raqan ri tiko'n, teran k'u lo rutzik'; tek'uchiri', kawachinik. ²⁹Ek'uchiri' ya xri'job'ik, katzaq b'i ri jos che ma e ri' xopon ruq'ijol molonik» xcha'.

Ri k'amb'al na'oj puwi rija' re moxtasa

(Mt. 13:31-32; Lc. 13:18-19)

³⁰Xub'i'ij tanchi ri Jesús:

«¿Sa' ruk' kaqajunimaj wi rutaqanik ri Dios, o sa' juna k'amb'al na'oj kuq'alajisaj wa'? ³¹E pacha' rija' re moxtasa echiri' katik pulew. Ma e ija' wa' más ch'uti'n chwa taq rija' k'o che ruwachulew, ³²pero echiri' tikital chik, we xk'iyik más kanimar chwa taq ri tiko'n k'o pa ri werta. Kel k'u lo nimaq taq uq'ab' y kek'un lo ri tz'ikin kexik'ik' che ruwa kaj y kejeqi' chuxe' rumu'j» xcha'.

Su'b'e ri Jesús kak'utun ruk' taq k'amb'al na'oj

(Mt. 13:34-35)

³³Ruk' uk'iyal taq k'amb'al na'oj pacha' taq wa', xk'utun ri Jesús puwi Ruch'a'tem ri Dios, e chirij ri kakimaj usuk' ri winaq. ³⁴Y na jinta k'o xuk'utu we na ruk' ta k'amb'al na'oj xu'ano; no'j chike rutijo'n xuq'alajisaj ronoje echiri' e k'o kitukel.

Ri Jesús kuq'atej ri kaqjiq' chwi ri mar

(Mt. 8:23-27; Lc. 8:22-25)

³⁵Chupa k'u la' la jun q'ij echiri' xok raq'ab', ri Jesús xub'i'ij chike rutijo'n:

—Jo', chojq'ax ch'aqa ya' —xcha chike.

³⁶Echiri' eb'uch'a'b'em chi kan ruk'iyal winaq, rutijo'n xkik'am b'i ri Jesús e la' chupa ri barco pa tz'ul wi Rire, yey e k'o chi jujun barcos ekachb'ilam b'i.

³⁷Xpe k'u jun nimalaj kaqjiq' chwi ri mar. Ek'u ri ya' kuroj rib' che ri barco; y wa' xujeq kanoj che ya', ya laj kamuqutajik. ³⁸Ek'u ri Jesús k'o pa ri barco puk'isb'al re chirij, kawar chwi jun ch'akat.

Rutijo'n xe'kik'osoj y jewa' xkib'i'ij che:

—iQajawal! ¿Na kok ta kami la il chiqe? iMa ya kojkamik! —xecha'.

³⁹Ek'u ri Jesús xyaktajik, xuq'atej ri kaqjiq' y jewa' xub'i'ij che ri ya':

—iChat-tanaloq! iChatkub'uloq! —xcha che. Ri kaqjiq' xtani'ik y ri ya' xyeni'ik.

⁴⁰Tek'uchiri', xub'i'ij chike rutijo'n:

—¿Su'chak lik kixi'ij iwib'? ¿Su'b'e na kub'ul ta ik'u'x wuk'? —xcha chike.

⁴¹Ewi xok lo jun xi'in ib' kuk' y xkib'i'ij chikiwach:

—¿Sa' ruwach wa' wa'chi? iMa tob' ne e ri kaqjiq' y ri ya' kakikoj utzij! —xecha'.

Jun achi aj Gadara k'o puq'ab' jun itzel uxlab'ixel

(Mt. 8:28-34; Lc. 8:26-39)

5 ¹Xeb'opon k'u ch'aqa ya' pa ri luwar re Gadara. ²Echiri' xel lo ri Jesús chupa ri barco, na jampatana xo'lk'ul ruma jun achi elinaq lo chuxo'l taq muqub'al ke anima', yey wa' k'o puq'ab' jun itzelilaj uxlab'ixel.

³Wa' wa'chi jeqel pa kemuq wi ri anima' y na jinta chi k'ana junoq kach'ijow uximik, tob' ne ruk' karena. ⁴Ma lik uk'iyal laj xyut ri raqan y ruq'ab' ruk' taq ch'ich' y karena; pero rire kuraqara' upa, ku'an uk'aj che y na jinta k'o kach'ijow uchuq'ab'.

⁵Chipaq'ij chichaq'ab' xaqi kasutin chwi taq ri juyub' y chuxo'l taq muqub'al ke anima', kasik'inik y ku'an k'ax che rib' ruk' ab'aj.

⁶Ek'uchiri' chinimanaj xril pana ri Jesús, kak'alalik xqib' ruk' y xuxukub'a' rib' chwach. ⁷Y lik ko xch'awik, jewa' xub'i'ij:

—¿Su'chak ko'lmina ib' la wuk', Jesús lal Uk'ajol ri Dios k'o chila' chikaj? Kantz'onoj k'u che'la pa rub'i' ri Dios, minya la pa k'ax —xcha'.

⁸Xub'i'ij wa' ma ri Jesús xub'i'ij che: «At itzelilaj uxlab'ixel, chatelub'i che wa'chi» xcha'.

⁹Ek'u ri Jesús xutz'onoj che:

—¿Sa' rab'i'? —xcha che.

Rire xuk'ul uwach:

—Legión^o ri nub'i', ma lik oj k'i —xcha'. ¹⁰Yey ritzelilaj uxlab'ixel lik xukoj rib' chwach ri Jesús cha' na ketaq tub'i k'a naj che taq la' la luwar.

¹¹Xa chiri' k'u ri' e k'o lo uk'iyal aq kewa' chwa ri juyub'.

¹²E taq k'u ri itzelilaj uxlab'ixel xkikoj kib' chwach ri Jesús y jewa' xkib'i'ij che:

—Chojtaqa b'i la kuk' la aq cha' kojok b'i kuk' —xecha'.

¹³Y ri Jesús xuya luwar chike. Xeb'el k'u b'i che rachi y xeb'ok b'i kuk' ri aq. Wa' wa aq laj e juna keb' mil. Ek'u la' konoje xe'kik'aqa b'i kib' chwi jun siwan, xeb'e'tzaq k'a chupa ri mar y chiri' xeqiq' wi.

¹⁴Ek'u ri e chajinel ke ri aq, xeb'animajik. Y janipa ri xkilo xeb'ek che utzijoxik chupa ri tinamit y pa taq juyub'.

Xepe k'u ri winaq che rilik sa' ri x'ani' chiri'. ¹⁵Echiri' xek'un pa k'o wi ri Jesús, xkil rachi ri lik x'an k'ax che kuma ritzelilaj uxlab'ixel; e ri' tz'ulik, ukojom chi uq'u' y jusuk' chi runa'oj. Ruma wa', lik xkixi'ij kib'.

¹⁶Y ri xeb'ilow wa' xkitzijoj chike ri k'ak' xek'unik; xkitzijoj su'anik xeb'el b'i ritzelilaj uxlab'ixel che rachi y sa' ri xkik'ulumaj taq ri aq. ¹⁷Ewi ri winaq xkijejo keb'elaj che ri Jesús cha' kel b'i chiri' pa taq ri kiluwar.

¹⁸Ek'uchiri', ri Jesús xok b'i chupa ri barco. Ek'u rachi eb'elinaq b'i ritzelilaj uxlab'ixel che, xelaj che ri Jesús cha' kuya luwar che katerej b'i chirij. ¹⁹No'j ri Jesús na xuya ta luwar che, jenewa' xub'i'ij che:

—Jat cha'wocho kuk' rawatz-achaq' y chatzijoj chike ronoje ri utz u'anom ri Dios awuk', ma e xuk'ut ri k'axna'b'al uk'u'x chawe —xcha che.

---

^o 5:9 “Legión”: Wa ch'a'tem ke'eloq “uk'iyal soldados”. Jun legión e k'o waqib' mil soldados che. Wara ke'elawi uk'iyal itzel uxlab'ixel.

²⁰Rachi xe'ek y xujeq utzijoxik pa ri tinamit re Decápolis^p ronoje ri utz x'an che ruma ri Jesús, y konoje ri tikawex lik kakam kanima' che wa'.

Rumi'al ri Jairo yey rixox xuchap ruq'u' ri Jesús

(Mt. 9:18-26; Lc. 8:40-56)

²¹Echiri' xtzelej tanchi ri Jesús ch'aa ya' chupa ri barco, uk'iyal tikawex xkimok rij y Rire xk'oji' chuchi' ri mar.

²²Xk'un k'u lo jun achi Jairo rub'i', rire e jun chike ri e aj wach re ri sinagoga*. Xew k'u xril uwach ri Jesús, xuk'aaq rib' xe'raqaan uq'ab'. ²³Y lik xukoj rib' chwach, jewa' xub'i'ij che:

—Ri numi'al kajek'owik. Jo' ko la wuk', ke'ya'a ri q'ab' la puwi' cha' kakunutajik y jela' na kakam taj —xcha'.

²⁴Xe'ek k'u ri Jesús ruk' rachi, yey uk'iyal winaq xeterej b'i chirij y lik kakipitz'ipa'.

²⁵Chikixo'lib'al k'u ri' k'o jun ixox lik yewa', e kab'lajuj lo junab' ri' na katani' ta ruyab'il re upa ik' che. ²⁶Y lik utijom k'ax pakiq'ab' uk'iyal e aj kun, y uk'isom chi ne ronoje ri k'o ruk'; yey na jinta k'ana xutiqaq che, ma katajin ne unimitajik ri jujun q'ij.

²⁷Echiri' xuta ri kakib'i'ij puwi ri Jesús, xumin b'i rib' chikixo'lib'al taq ri winaq. Xqib' k'u pana chirij ri Jesús y xuchap ruq'u', ²⁸ma xuch'ob' pa ranima': «Tob' tane xew lu'q'u' kanchapo, ruk' ri' kinkunutajik.» ²⁹Y na jampatana xtani' ruyab'il y lik xuna' chirib'il rib' xkunutaj che ri k'axlaj yab'il k'o wi.

³⁰Ek'u ri Jesús echiri' xuna' chirib'il rib' k'o uchuq'ab' xelik, xeb'utzu' konoje ri winaq y xutz'onoj:

—¿China xchapaw ri nuq'u'? —xcha'.

³¹Rutijo'n xkib'i'ij che:

—Rilal kil la ri winaq kakipitz'ipa' la. ¿Su'chak k'u ri' katz'onoj la: “China xchapaw we'in”? —xecha che.

³²Pero ri Jesús xtzu'n pa taq utzal che rilik china xchapaw re. ³³Ek'u rixox kab'irb'ot ruma xi'in ib', ma rire e eta'mayom sa' ri xuk'ulu. Xe'ek k'ut y xuxukub'a' rib' xe'raqaan uq'ab' ri Jesús. Yey xutzijoj che Rire ronoje ruk'ulumam y sa' ri xu'an la joq'otaj.

³⁴Ek'u ri Jesús xub'i'ij che:

---

^p 5:20 “Decápolis” e ke'elawi “lajuj tinamit”.

—Ixox, ruma ri kub'ulib'al k'u'x la wuk', xkunutaj la. Oj k'u la ri' chi utzil chomal, ma lal chi kunutajinaq che ri k'axk'olil la —xcha'.

³⁵K'a kach'a't ne ri Jesús echiri' xek'un lo jujun achijab' e petinaq chirocho ri aj wach re ri sinagoga y xo'lkib'i'ij che:

—Ri mi'al la ya xkamik; na jinta chi kutiqoj kab'ayab'a' la ri tijonel —xecha che.

³⁶Ek'u ri Jesús, echiri' xuta wa xo'lb'i'xoq, xub'i'ij che raj wach re ri sinagoga:

—Muxi'ij rib' k'u'x la, xew lik kub'ula k'u'x la wuk' —xcha che.

³⁷Ri Jesús na xuya ta chi luwar che junoq katerej b'i chirij; xew xeb'uk'am b'i ri Pedro, ri Jacobo y ri Juan ruchaq' ri Jacobo ruk'. ³⁸Ek'uchiri' xopon chirocho raj wach re ri sinagoga, xeril ri winaq ketukukik, keb'oq'ik y ruk' sik' ketunanik. ³⁹Ek'u ri Jesús xok b'i y xub'i'ij chike:

—¿Su'b'e lik kixtukukik y kixox'ik? Ri ralko ali na kaminaq taj, xa kawarik —xcha chike.

⁴⁰Yey xa xkitze'ej k'u ri xub'i'ij. Pero Rire xeb'eresaj lo konoje ri e k'o pa ja, xew xeb'ukoj b'i ruchu-uqaw ri ralko ali kuk' rutijo'n eteran b'i chirij. Xok k'u b'i pa telan wi ri ralko ali. ⁴¹Xuchap k'u ruq'ab' y jewa' xub'i'ij pa ri ch'a'tem arameo:

—*iTalita kumi!* —xcha che. (Wa' e ke'elawi: “Ali chuuy, iChatwa'lijoq!”)

⁴²Y na jampatana ri ralko ali xwa'lijik y xb'inik. (Rali kab'lajuj rujunab'.) Y ri winaq lik xkixi'ij kib' che wa xkilo.

⁴³Ek'u ri Jesús lik xpixab'an che cha' na jinta k'o kakitzijoj wi y xtaqan k'u che cha' kaya' uwa ri ralko ali.

Ri Jesús kopon pa ri tinamit Nazaret

(Mt. 13:53-58; Lc. 4:16-30)

6 ¹Ri Jesús xel b'i chiri' y xopon pa rutinamit. Ek'u rutijo'n xeterej b'i chirij. ²Echiri' xopon ri q'ij re uxlanib'al, xujeq kak'utun chupa ri sinagoga*. Yey uk'iyal winaq xkito y lik xkam kanima' che, jek'uwa' kakib'i'ij:

—¿Pa xu'maja wi wa'chi ronoje taq wa'? ¿Sa' chi na'oj wa ya'tal che, yey su'anik ku'an taq wa milagros? ³¿Na e ta neb'a jun achi carpintero; ralab' ri María y katzixel ri Jacobo, ri José, ri Judas y ri Simón? ¿Na ejeqel ta neb'a ri ranab' wara chiqaxo'l? —kecha'. Ewi lik e k'i tzel xkita ri xub'i'ij y xkijeq kakik'aq b'i uq'ij.

⁴Ek'u ri Jesús xub'i'ij chike:

—Chupa ronoje luwar kayak uq'ij juna q'alajisanel. No'j chupa rutinamit, chikixo'l ri ratz-uchaq' y pa rocho, na kayak ta uq'ij —xcha chike. ⁵Chupa k'u ri' rutinamit xa e keb' oxib' ri xuya ruq'ab' pakiwi' y xeb'ukunaj, no'j na utz taj xu'an juna chik milagro ⁶ma ri tikawex na kakikoj taj china Rire. Ek'u ri Jesús lik xkam ranima' che wa'. Xik'ow k'u pa taq ri aldeas k'o chunaqaj ri tinamit e ri' kak'utunik.

Ri Jesús kuya b'i kichak ri kab'lajuj utaço'n

(Mt. 10:5-15; Lc. 9:1-6)

⁷Tek'uchiri', xeb'usik'ij ri kab'lajuj utijo'n, xeb'utaq b'i pa kakab' y xuya pakiq'ab' keb'ekesaj b'i itzelilaj uxlab'ixel.

⁸Yey xeb'utaq che na jinta k'o kakik'am b'i re pa b'e; xew kakik'am b'i ri kich'ami'y. Na kakik'am tane b'i kiteb', kiwa o kimeyo chwi ri kipas. ⁹Yey utz kakikoj b'i kixajab'; no'j na utz taj kakik'am b'i jumolaj chik kiq'u', xew ri kikojom. ¹⁰Y xub'i'ij b'i chike:

«We kixk'ul pa juna ja, chixk'ola chiri'; k'ate kixel b'i echiri' kix'ek pa jun chik tinamit. ¹¹No'j we chupa juna tinamit na kixk'ul taj y na kak'ul tane ri Utzilaj Tzij kitzijoj, chixelub'i chiri' yey chipupa' kan rulew k'o che ri iwaqan; wa' e k'utub'al re na utz ta ki'anom ri ejeqel chiri'. Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Chupa ruq'ijol ri q'atb'al tzij, más k'ax ri kape pakiwi rike chwa ri kape pakiwi ri e aj Sodoma y Gomorra»^q xcha'.

¹²Xeb'el k'u b'i rutijo'n che utzijoxik chike ri tikawex puwi ri lik chirajawaxik kakitzelej kitzij chwach ri Dios.

¹³Xeb'ekesaj b'i uk'iyal itzel uxlab'ixel yey xkikoj aceite pakiwi uk'iyal yewa'tib' y xekikunaj.

Rukamik ri Juan Aj Ya'l Bautismo

(Mt. 14:1-12; Lc. 9:7-9)

¹⁴Ri rey Herodes xuta puwi ri chom uch'a'tib'exik ri Jesús, ma lik xeta'max rub'i' pa taq ronoje luwar. Ek'u ri Herodes xub'i'ij: «La' e ri Juan Aj Ya'l Bautismo xk'astaj lo chikixo'l ri ekaminaq; e uwari'che k'o uchuq'ab' che u'anik wa milagros» xcha'.

---

^q 6:11 Gn. 19:24-29

¹⁵Yey e k'o jujun chik keb'i'n re: «Rire e Elías» y jujun chik keb'i'n re: «E juna q'alajisanel o laj junoq chike ri q'alajisanelab' re ojertan.»

¹⁶Echiri' xuta wa' ri Herodes, xub'i'ij: «La' e ri Juan ri jun xintaq uq'atik rujolom, xk'astaj lo chikixo'l ri ekaminaq» xcha'.

¹⁷Xub'i'ij wa' ma e rire ri xutaq uchapik ri Juan cha' kaya'i' pa karena y ke'yo'q pa cárcel. Xu'an wa' ri Herodes ma ri Juan xuch'a'b'ej upa ruma u'anom rixoqil che ri Herodías, yey wa' wi'xoq e rixoqil ri Felipe ruchaq' ri Herodes. ¹⁸Jewa' ri xub'i'ij ri Juan che: «Lik na ub'e taj 'anom ixoqil la che ri rixoqil ri chaq' la» xcha'.

¹⁹Ruma k'u la', rixoq Herodías lik xutzukuj sa' ku'an che ri Juan. Lik xraj kukamisaj; pero na kuriq taj sa' u'anik ku'ano, ²⁰ma ri Herodes kuxi'ij ne rib' chwach ri Juan. Yey utaqom ne uchajixik cha' na jinta kuk'ulumaj, ma reta'am ri Juan e jun achi lik jusuk' y lik uya'om rib' puq'ab' ri Dios. Echiri' ri Herodes kuta ruk'utunik ri Juan, tob' na kumaj ta usuk', lik kacha uk'u'x che utayik.

²¹Ewi xopon jun q'ij echiri' ri Herodes xuk'is ujunab' y xuya jun nimalaj wa'im chike taq raj wach e k'o ruk', kuk' ri e taqanelab' ke rusoldados y ri e aj Galilea lik k'o kiwach. ²²Xok k'u b'i ri ralit rixoq Herodías pa k'o wi ri Herodes kuk' konoje taq ri e k'o chwa ri mexa, y xujeq kaxajaw chikiwach. Wa' lik xuk'ul kik'u'x konoje ri e k'o chiri'. Ewi ri Herodes jewa' xub'i'ij che la'li:

«Chatz'onoj sa' ri kawaj, ma ri'in kanya chawe» xcha'. ²³Y xujikib'a' k'u uwach che:

«Ronoje ri katz'onoj, kanya chawe, tob' ne pa nik'aj che taq ri k'o panuq'ab'» xcha'.

²⁴Ewi rali xel b'i cha' ku'tz'onoj che lu'chu:

«¿Sa' nawi ri kantz'onoj?» xcha'.

«E chatz'onoj rujolom ri Juan Aj Ya'l Bautismo» xcha ruchu che.

²⁵Na jampatana k'u ri', rali lik kanik xok b'i chwa ri rey Herodes y jewa' xub'i'ij che:

«Kuaj kaya la chwe wo'ora pa juna plato rujolom ri Juan Aj Ya'l Bautismo» xcha che.

²⁶Ri rey lik xb'isonik ruma ri xtz'onox che. Pero ruma k'u ri xujikib'a' uwach che rali chikiwach konoje ri e k'o ruk'

pa wa'im, na xraj ta chik xujek' ruch'a'tem. ²⁷Ewi xutaqala' b'i jun soldado cha' ke'ek y kuk'am lo rujolom ri Juan. ²⁸Ri soldado xe'ek pa ri cárcel y xuk'atzij rujolom ri Juan. Xuk'am lo pa jun plato y xuya k'u che rali, y rali xu'ya'a che ruchu.

²⁹Echiri' xkita wa' rutijo'n ri Juan, xo'lkik'ama rucuerpo y xe'kimuqu'.

Ri Jesús keb'utzuq wo'ob' mil achijab'

(Mt. 14:13-21; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

³⁰Echiri' rutaqo'n ri Jesús xetzelej lo che utzijoxik ri Utzilaj Tzij, xkimol kib' ruk' Rire y xkitzijo' che janipa ri xki'ano y xkik'utu. ³¹Ek'u ri Jesús xub'i'ij chike:

—Chixpeta wuk' itukel, jo' cha' koje'uxlan k'enoq pa juna luwar pa na e jinta wi winaq —xcha'. Jela' xub'i'ij chike ma lik e k'i ri winaq, e k'o ri keb'ek y e k'o ri kek'unik yey rike na utz ta chi ne kewa'ik. ³²Xeb'ok k'u b'i ri Jesús kuk' rutijo'n kitukel chupa jun barco y xeb'ek pa jun luwar katz'intz'otik. ³³Pero lik e k'i ri xeb'ilowik echiri' xeb'ek y xketa'maj uwach ri Jesús. Ewi uk'iyal winaq xeb'ek chaqan, wa' eb'elinaq lo pa taq ri tinamit. Nabe k'u ri' xeb'opon chwa ri Jesús yey echiri' Rire xoponik, xkimol kib' ruk'.

³⁴Echiri' xel lo ri Jesús pa ri barco, xrilo e k'o chi uk'iyal winaq chiri'. Lik k'ut xejuch' ka'n pa ranima', ma pacha' e b'exex na jinta chajinel ke. Ek'u ri Jesús xujeq kuya uk'iyal k'utunik chikiwach. ³⁵Echiri' lik b'enaq q'ij chik, xeqib' lo rutijo'n ruk' y jewa' xkib'i'ij che:

—Qajawal, wa luwar oj k'o wi lik katz'intz'otik y b'enaq q'ij chik. ³⁶Utz we ketaq b'i la ri winaq cha' keb'ek pa taq raldeas y pa taq ri luwar k'o lo xa naqaj re ke'kiloq'o kiwa, ma ri wara na jinta k'o katijik —xecha'.

³⁷No'j ri Jesús xuk'ul uwach:

—Cheb'itzuqu ri'ix —xcha chike.

Rike xkib'i'ij che:

—¿E kami ka'aj la ri' ke'qaloq'o kiwa konoje wa tikawex cha' keqatzuqu? iRi rajil wa' e junam ruk' keb' ciento q'ij re chak! —xecha'.

³⁸Ri Jesús xub'i'ij chike:

—¿Janipa chi pam k'o iwuk'? Jix ji'wilape' —xcha chike.

Echiri' xketa'maj, xkib'i'ij che:

—Xa wo'ob' chi pam y ka'ib' chi kar —xecha'.

³⁹Ek'u ri Jesús xtaqan che ketz'uyi' konoje ri tikawex chimutza'j pa taq ri rax k'im. ⁴⁰Xetz'uyi' k'u chimutza'j re jujun ciento y re nik'aj ciento.

⁴¹Ek'u ri Jesús xuk'am ri wo'ob' pam ruk' ri ka'ib' kar, xtzu'n chikaj y xtioxin chwach ri Dios. Tek'uchiri', xuwech' upa ri pam y xuya chike rutijo'n cha' kakijach chike ri winaq. Y jela' xu'an ruk' ri keb' kar, xjachi' k'u ri' wa' chike konoje.

⁴²Konoje k'u ri winaq xewa'ik y xenoj chi utz. ⁴³Tek'uchiri', xkimol ri ch'aaq'ta'q pam y kar, y ruk' wa' xnoj lo kab'lajuj chakach. ⁴⁴Yey ri xewa'ik e lo wo'ob' mil chi achijab'.

Ri Jesús kab'in chwi ri ya'

(Mt. 14:22-27; Jn. 6:15-21)

⁴⁵Tek'uchiri', ri Jesús xeb'utaq rutijo'n cha' keb'ok b'i chupa ri barco, kenab'ej b'i chwach y keq'ax k'a ch'aaq ya' che ri tinamit Betsaida, xaloq' Rire keb'uch'a'b'ej taq kan ruk'iyal winaq. ⁴⁶Echiri' eb'uch'a'b'em chi kanoq, xel b'i chwa ri juyub' cha' ku'ana orar.

⁴⁷Echiri' xok raq'ab', ri barco k'o chi punik'ajal ri mar, yey ri Jesús utukel kanajinaq kan chu'lew. ⁴⁸Anim tan k'u ri', ri Jesús xeril pan rutijo'n lik ruk' k'ax ketajin che ub'inisaxik ri barco ruma runimal tew petinaq chikiwach. Ek'u ri Jesús xe'ek kuk'; e ri' kab'in chwi ri mar, ya e ri' kik'ow chikiwach.

⁴⁹Pero rutijo'n echiri' xkilo kab'in chwi ri ya', xkich'ob'o e juna espíritu. Xkijeq k'u ri' kesik'inik, ⁵⁰ma konoje xkilo y lik

*Ri kaqjiq' kuroj rib' che ri barco
(Mateo 14:24; Marcos 6:48; Juan 6:18)*

xkixi'ij kib' che. Tek'uchiri', ri Jesús xeb'uch'a'b'ej, jewa' xub'i'ij chike:

—Chinimarisaj ik'u'x, ma ri'in in Jesús; mixi'ij k'u iwib'
—xcha chike.

⁵¹Xok k'u b'i ri Jesús kuk' chupa ri barco; ek'u runimal tew xtani'ik. Rutijo'n lik xkam kanima' che, ⁵²ma k'amaja' ne kakimaj usuk' ri xu'an ri Jesús echiri' xu'an k'i che ri pam, ma e pacha' ch'uqutal ri kina'oj.

Ri Jesús keb'ukunaj ri yewa'ib' e k'o Genesaret

(Mt. 14:34-36)

⁵³Ek'uchiri' xkiq'axuj ri ya', xeb'opon che ri luwar re Genesaret y xkixim ri barco chuchi' ri ya'. ⁵⁴Echiri' xeb'el lo chupa ri barco, na jampatana ri winaq xketa'maj uwach ri Jesús.

⁵⁵Xeb'ek k'u ri' re kakitzijoj puwi ri Jesús pa taq ronoje ri luwar re Genesaret. Yey ri winaq re ronoje taq luwar xkijeq kekik'am taq lo yewa'ib' e telem lo chwa ch'at k'a pa ri luwar pa kitom k'o wi ri Jesús. ⁵⁶Y tob' pa taq chawi xok wi ri Jesús, pa taq tinamit, pa taq aldeas o pa taq juyub', e k'o ri kekiya ri yewa'ib' chuchi' taq ri b'e y kakikoj k'u kib' chwach ri Jesús cha' kuya luwar chike tob' ne xew ruchi' ruq'u' kakichapo. Konoje k'u ri keb'anaw wa', kekunutajik.

Ri kach'ulan re ri tikawex

(Mt. 15:1-20)

7 ¹Ek'u ri fariseos* kuk' jujun chike raj k'utunel re ri tzijpixab' e petinaq Jerusalem, xkimol kib' ruk' ri Jesús. ²Wa' wa'chijab' xkijeq kekich'a'tib'ej jujun chike rutijo'n ri Jesús ma xekilo kewa'ik yey na kich'ajom ta ri kiq'ab'. Y wa' na e ta kik'utu'n kan ri kati'-kimam. ³Ma ri fariseos y ri nik'aj chik aj judi'ab' e lik kitaqem ri kik'utu'n kan ri kati'-kimam. Rike na kewa' taj we na kakich'aj ta nab'e ri kiq'ab' chi utz. ⁴Y echiri' ketzelej lo pa k'ayb'al, na jinta k'o kakitijo we na kakich'aj ta nab'e ri kiq'ab', jela' pacha' ri k'utum kan chike. Yey kitaqem uk'iyal k'utunik xa kimajom kan chikij kati'-kimam, jela' pacha' ru'anik kach'aj taq upa ri tijb'al ya', ri xaro, rub'itaq sa'ch re ch'ich' y rujosq'ixik ri ch'at re warab'al. ⁵Ruma k'u la' ri fariseos y raj k'utunel re ri tzijpixab' xkitz'onoj che ri Jesús:

—¿Su'b'e ri tijo'n la na kitaqem ta ri kik'utu'n kan ri qati'-qamam? Ma rike kewa'ik tob' e la' na kich'ajom ta ri kiq'ab' —xecha'.

⁶Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach:

—iXa keb' palaj alaq! Lik qatzij ri tz'ib'ital kan ruma ri q'alajisanel Isaías paw'i alaq. Ma jewa' xutz'ib'aj kanoq:

Wa' wa tinamit xa ruk' ruwake' kakiyak nuq'ij,
no'j ri kanima' lik naj k'o wi chwe.

⁷Na jinta k'ana kutiqoj kakiloq'oj nuq'ij,

ma ri k'utunik kaki'ano xa taqanik ke achijab'. *Is. 29:13*

⁸Ek'u ralaq e ya'om kan alaq Rutzij Upixab' ri Dios y e lik kok alaq il che u'anik ri kik'utu'n kan ri tikawex, pacha' ka'an alaq ruk' rujosq'ixik ri tijb'al ya' y ruch'ajik upa ri xaro; yey k'o ne jujun chik pacha' taq wa' ka'an alaq xa majom kan alaq —xcha'. ⁹Je tanchi k'u wa' xub'i'ij chike:

—Ralaq 'anom alaq che Rutzij Upixab' ri Dios pacha' na jinta uchak, ruma e lik katajin alaq che u'anik ri kik'utu'n kan ri tikawex. ¹⁰Ma ri Moisés jewa' utz'ib'am kan ojertan:

Chaloq'oj kiq'ij rachu-aqaw *Éx. 20:12*

yey

We k'o junoq keb'uyaj ruchu-uqaw ruk' itzel ch'a'tem, ri' lik taqal che kakamisaxik *Éx. 21:17*

xcha ri Moisés.

¹¹»No'j ralaq kab'i'ij alaq: “Utz we juna achi xew kub'i'ij chike ruchu-uqaw: Na utz taj kanto' alaq, ma ri to'b'al kajawax che alaq, nub'i'tisim chik re nuqasa'n chwach ri Dios.” ¹²Yey chiwach ralaq, china ri kab'i'n re wa', na chirajawaxik ta chi che keb'uto' ruchu-uqaw. ¹³Jek'uri'la' 'anom alaq che Rutzij Upixab' ri Dios pacha' na jinta uchak, ruma taq ri no'jib'al petinaq lo chike ri chu'qaw alaq. Yey taqem alaq uk'iyal k'utunik pacha' taq wa' —xcha'.

¹⁴Tek'uchiri', ri Jesús xeb'usik'ij konoje ruk'iyal tikawex y jewa' xub'i'ij chike:

—Lik tanape onoje alaq y lik maja alaq usuk' wa': ¹⁵Ri kach'ulan ri ranima' ri tikawex na e ta ri kutij b'i, ma e ri kel lo pa ranima', e wa' ri kach'ulan re. ¹⁶China k'u ri k'o utanib'al che utayik, ichuta k'u ri'! —xcha chike.

¹⁷Ek'u ri Jesús xeb'uya kan ruk'iyal tikawex y xok b'i che jun ja. Tek'uchiri' rutijo'n xki'an tz'onob'al che puwi wa k'amb'al na'oj. ¹⁸Ewi rire xub'i'ij chike:

—¿Ix neb'a jun ri'ix chike ri na jintá kina'oj puwi wa'? ¿Na kimaj ta neb'a usuk' e ri kach'ulan ri ranima' ri tikawex na e ta ri kutij b'i? ¹⁹Ma e janipa ri kutij b'i, ri' na kok ta chupa ri ranima'; xa chupa rupa ke'ek wi. Tek'uchiri', ku'pamaj b'i —xcha'. Ruk' wa' ri Jesús xraj xub'i'ij e ronoje taq ri re katijik, lik utz. ²⁰Je tanchi wa' xub'i'ij chike:

—E ri kel lo pa ranima' ri tikawex, e wa' ri kach'ulan re. ²¹Ma pa ranima' ri tikawex kel wi lo taq ritzel na'oj, ri makunik chirij ri k'ulanikil, ri karetz'ab'ej uwa uq'ij ruk' jun chik na uk'u'lel taj, ri kamisanik, ²²ri eleq', ri rayinik re puaq, ri retzelal k'u'xaj, ri sokoso'nik; ri rayib'al re ri ti'jil, ri k'ax k'u'xaj chirij jun chik, ri itzel ch'a'tem chirij jun oq, ri ku'an nim chirib'il rib', ri na kuch'ob' tana sa' ri ku'ano. ²³Ronoje taq wa' wa itzel uwach, chupa ri ranima' ri tikawex kel wuloq y e kach'ulan re rub'inik —xcha'.

Ri kub'ulib'al uk'u'x jun ixoq na kuk'il ta ri aj judi'ab'

(Mt. 15:21-28)

²⁴Xel b'i ri Jesús chiri' y xopon pa taq ri luwar re Tiro y re Sidón. Xok k'u chuchi' jun ja. Na xraj taj k'o keta'man re we Rire k'o chiri'; na ruk' ta k'u ri', xketa'maj ri winaq. ²⁵K'o k'u jun ixoq, e ri ralit k'o puq'ab' jun itzel uxlal'ixel. Xew xuto k'o ri Jesús chiri', xk'unik y xuk'aq rib' xe'raqan uq'ab' ri Jesús. ²⁶Ek'u rixoq na kuk'il ta ri aj judi'ab' yey alaxel pa ri luwar re Sirofenicia. Xelaj k'u che cha' karesaj b'i ri itzel uxlal'ixel che ri ralit.

²⁷Ek'u ri Jesús xub'i'ij che:

—Chirajawaxik na nab'e kewa'ik y kenoj ri e ralk'o'al ri rajaw ja, ma na usuk' taj we jun oq kumaj ri kiwa ri ralk'o'al y kuk'aq b'i chikiwa ri tz'i' —xcha che.

²⁸Rixoq xuk'ul uwach:

—Qatzij, Qajawal, pero ¿na kewa' ta neb'a ri tz'i' ruk' ruk'aj kiwa rak'alab' katzaq chuxe' ri mexa? —xcha'.

²⁹Ri Jesús xub'i'ij che:

—Ruma wa xab'i'ij, kanya chawe ri xatz'onoj. Jat k'u wo'ora ma ri itzel uxlal'ixel elinaq chub'i che rawalit —xcha'.

³⁰Ek'uchiri' xopon rixoq chirocho, xu'riqa ri ralit kotz'ol chwa uwarab'al yey elinaq chub'i ri itzel uxlal'ixel che.

Ri Jesús kukunaj jun achi t'o'k y kach'iqch'otik

³¹Ek'uchiri', xel tanchi ub'i ri Jesús che taq ri luwar re Tiro y xik'ow pa ri tinamit Sidón. Xopon k'u chuchi' ri mar re

Galilea y xe'ela pa taq ri luwar re Decápolis. ³²Chiri' xkik'am lo chwach ri Jesús jun achi t'o'k y kach'iqch'otik, yey ri ek'amayom loq xeb'elaj che cha' kuya ruq'ab' puwi'.

³³Ek'u ri Jesús xresaj b'i rachi chikixo'l ri winaq. Tek'uchiri' xuju' ruwi taq uq'ab' puxikin rachi y xukoj jub'iq' uk'axaj tza'm ri raq'. ³⁴Xtzu'n chikaj, xuk'is uk'u'x y jek'uwa' xub'i'ij che rachi: «*iEfata!*» (Wa' pa ri ch'a'tem arameo ke'elawi “chatjaqatajoq”). ³⁵Na jampatana k'u ri', rachi xjaqataj ruxikin, xkiritaj ri raq' y xujeqo kach'a't chi utz.

³⁶Ek'u ri Jesús lik xeb'upixab'aj ri winaq cha' na jinta k'ana k'o kakitzijoj wi, no'j ri winaq tob' ne kepixab'axik, más ne xeb'ek che utzijoxik. ³⁷Lik k'u kakam kanima' ri winaq che y jewa' kakib'i'ij: «Ronoje ri ku'ano lik utz, ma ri e t'o'k ku'an chike ketanik yey ri e me't ku'an chike kech'awik.»

Ri Jesús keb'utzuq kajib' mil tikawex

(Mt. 15:32-39)

8 ¹Chupa taq la' la q'ij xkimol kib' uk'iyal tikawex. Y ruma na jinta kiwa re kakitijo, ri Jesús xeb'usik'ij rutijo'n y xub'i'ij chike:

²—Lik kajuch' ka'n nuk'u'x chike wa tikawex ma e urox q'ij wa' e k'o wuk' y na jinta chi kiwa. ³Yey we e la' keb'enutaq b'i chikocho y na jinta k'o kitijom, ri' keb'e'q'ochq'ob' pa b'e, ma e k'o jujun chike lik naj e petinaq wi —xcha'.

⁴Rutijo'n xkib'i'ij che:

—Pero, ¿pa kariqitaj wi wa re ketzuq wa uk'iyal tikawex? Ma chupa wa luwar na jinta ne k'o e jeqelik —xecha'.

⁵Ri Jesús xutz'onoj k'u chike:

—¿Janipa chi pam k'o iwuk'? —xcha chike.

—Wuqub' —xecha rike.

⁶Ewi ri Jesús xtaqan che ketz'uyi' ri tikawex chu'lew. Xuk'am k'u ri wuqub' pam y xtioxin chwach ri Dios. Tek'uchiri', xuwech' upa y xuya chike rutijo'n cha' kakijach chike ruk'iyal tikawex; y rike e xki'ano. ⁷Yey kuk'a'am ne jujun raldaq ko kar. Ek'u ri Jesús xtioxin chwach ri Dios puwi wa' y xtaqan k'u che kajachi' chike ri winaq.

⁸Xewa' k'ut y lik xenoj chi utz. Tek'uchiri', xmol ri ch'aqa'ta'q kiquax y ruk' wa' xnoj wuqub' chakach. ⁹Ri xewa'ik, laj e juna kajib' mil tikawex.

Ek'u ri Jesús xeb'uch'a'b'ej kanoq, ¹⁰xok k'u b'i chupa ri barco kuk' rutijo'n y xeb'ek pa taq ri luwar re Dalmanuta.

**Ri fariseos* kakitz'onoj juna k'utub'al
re ruchuq'ab' ri Jesús**

(Mt. 16:1-4; Lc. 12:54-56)

¹¹K'o jun q'ij ri fariseos xeb'opon ruk' ri Jesús y xkijejo e la' xa pa ch'a'tem kakichap pa ch'a'oj. Xkitz'onoj k'u che ku'an juna k'utub'al re chila' chikaj chikiwach cha' kaq'alajinik we Rire taqom lo ruma ri Dios; wa' xki'ano xa re k'amb'al upa.

¹²Ek'u ri Jesús lik xuk'is uk'u'x y xub'i'ij chike:

«¿Su'b'e ri tikawex re waq'ij ora e kakitz'onoj kan'an juna k'utub'al cha' kaq'alajinik we intaqom lo ruma ri Dios? Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Na jinta juna k'utub'al kaya'taj chike» xcha'. ¹³Ewi xeb'uya kanoq, xok tanchi ub'i chupa ri barco y xq'ax ch'aqa ya'.

Ri kik'utunik ri fariseos

(Mt. 16:5-12)

¹⁴Ek'u rutijo'n ri Jesús xik'ow chikik'u'x kakik'am b'i pam y xa jun chi pam k'o kuk' chupa la barco. ¹⁵Ewi ri Jesús xeb'upixab'aj, jewa' xub'i'ij chike: «Lik chichajij iwib' chwa ri “levadura”^r ke ri fariseos y chwa ri “levadura” re ri Herodes» xcha'.

¹⁶Rutijo'n xkib'i'ij k'u chikiwach: «Kub'i'ij wa' ma reta'am na jinta pam xqak'am loq» xecha'.

¹⁷Ri Jesús xreta'maj sa' la kakich'a'tib'ej chikiwach y xub'i'ij k'u chike:

—¿Su'b'e kich'a'tib'ej chiwach puwi ri na xik'am ta lo pam? ¿K'amaja' neb'a kimaj usuk'? ¿Lik kami k'a ch'uqutal rina'oj? ¹⁸K'o wa' k'u iwach yey e pacha' na kixtzu'n taj. K'o wa' k'u ixikin yey e pacha' na kixtan taj. ¿Lik neb'a na kak'un ta chik'u'x ¹⁹echiri' xinjach ri wo'ob' pam chike ri wo'ob' mil tikawex? ¿Janipa k'u chakach xinojisaj ruk' ri kiqax? —xcha'.

Rutijo'n xkik'ul uwach:

---

^r 8:15 “Levadura”: Jela' pacha' ri levadura kusipowirisaj upa ri pam; jek'ula' ri kina'oj ri fariseos y ri Herodes, na jampatana kuyo'j ri kina'oj ri winaq.

—Kab'lajuj chakach —xecha'.

²⁰ Xutz'onoj tanchi chike:

—Yey echiri' xinjach ri wuqub' pam chike ri kajib' mil tikawex, ¿janipa lo chakach xinojisaj ruk' ri kiqax? —xcha'.

Rike xkik'ul uwach:

—Wuqub' chakach —xecha'.

²¹ Jek'uwa' xuk'isb'ej kuk':

—¿Su'b'e k'u ri' k'amaja' k'ana kimaj usuk'? —xcha chike.

Ri Jesús kukunaj jun potz' pa ri tinamit Betsaida

²² Tek'uchiri', xeb'opon pa ri tinamit Betsaida. Taq ri winaq xkik'am lo jun potz' chwa ri Jesús y xeb'elaj k'u che cha' kukunaj. ²³ Ek'u ri Jesús xuchap ruq'ab' ri potz', xresaj b'i chupa ri tinamit y xchub'an che taq ruwach. Tek'uchiri', xuya ruq'ab' puwi' y xutz'onoj che we karil k'enoq.

²⁴ Ri potz' xtzu'n pana chwach y xub'i'ij:

—Keb'enuwil rachijab' pacha' chi e che' keb'inik —xcha'.

Ri Jesús kukunaj jun potz' (Marcos 8:22-26)

²⁵Ri Jesús xuya tanchi ruq'ab' puwi ruwach ri potz'. Jek'ula' ri potz' xkunutajik y utz xtzu'nik. Xtzu'n k'u pana naj y xril ronoje chi utz.

²⁶Tek'uchiri' ri Jesús xutaq b'i chirocho y jewa' xub'i'ij che:
—Matok b'i pa ri tinamit y matzijoq ne k'ana che junooq e ri'in xatinkunaj —xcha che.

Ri Pedro kuq'alajisaj ri Jesús e ri Cristo

(Mt. 16:13-20; Lc. 9:18-21)

²⁷Ri Jesús kuk' rutijo'n xeb'ek pa taq ri aldeas re ri tinamit Cesarea re Filipo.^s Yey chupa k'u ri b'e, ri Jesús xutz'onoj chike rutijo'n:

—Chikiwa ri winaq, ¿in china nawi ri'in? —xcha'.

²⁸Rike xkik'ul uwach che:

—K'o keb'i'n re, lal ri Juan Aj Ya'l Bautismo; jujun chik kakib'i'ij lal ri Elías; y jujun chik, lal junooq chike taq ri q'alajisanelab' re ojertan —xecha'.

²⁹Tek'uchiri', xutz'onoj chike:

—Yey chiwach ri'ix, ¿in china ri'in? —xcha'.

Ri Pedro xuk'ul uwach:

—Rilal lal ri Cristo*, Rucha'o'n lo ri Dios —xcha'.

³⁰Ewi ri Jesús xeb'utaq che na kakitzijoq ta che junooq china Rire.

Ri Jesús kach'a't puwi rukamik y ruk'astajib'al

(Mt. 16:21-28; Lc. 9:22-27)

³¹Xujeq k'u ub'i'ixikil chike:

«Lik chirajawaxik che Ralaxel Chikixo'l Tikawex kutij na ri k'ax y kak'aq b'i uq'ij kuma ri nimaq winaq re ri tinamit, ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios y raj k'utunel re ri tzijpixab'. Tek'uchiri', kakamisaxik; no'j churox q'ij kak'astaj loq» xcha'. ³²Wa' xuq'alajisaj chi utz chike.

Ek'u ri Pedro xresaj b'i ri Jesús chikixo'l y xuch'a'b'ej upa ruma ri xub'i'ij. ³³No'j ri Jesús xutzu' lo kiwach rutijo'n y xuch'a'b'ej k'u upa ri Pedro, jewa' xub'i'ij che:

—iChatel chinuwach, Satanás*! Ma ri'at na e ta kach'ob' puwi ri uch'ob'om lo ri Dios, xew e kach'ob' jela' pacha' ri kakich'ob' ri winaq —xcha che.

---

^s 8:27 K'o keb' tinamit Cesarea kib'i'. Wa jun e ri k'o chwa ri juyub' Hermón pa xtaqan wi ri Felipe, ruk'ajol ri Herodes.

Ri chirajawaxik chike ri kakaj keterej chirij ri Jesús

(Mt. 16:24-28; Lc. 9:23-27)

³⁴Ek'uchiri', xeb'usik'ij ri winaq y rutijo'n, y jek'uwa' xub'i'ij chike:

«We k'o junoq karaj katerej lo chwij, lik chirajawaxik che mu'an xew ri karaj rire, e chukuyu ri k'ax kape puwi' ruma ukojom ri nub'i' yey tereja lo chwij. ³⁵Ma china ri na kuya ta ranima' ruk'aslem, ri' e kujam ri chomilaj k'aslemal chwach ri Dios; no'j ri kuya ranima' ruk'aslem wuma ri'in y ruma ri Utzilaj Tzij, ri' e kuriq ri chomilaj uk'aslemal chwach ri Dios. ³⁶Ma čsa' k'u kutiqoj ri' che ri tikawex we ku'an rajaw ronoje ruwachulew yey kusach k'u uwach ruk'aslemal? ³⁷¿O k'o nawi rajil kutoj rachi chwa ruk'aslemal cha' na kujam taj? iNa jintaj!

³⁸»Mixk'ix k'u chwe ri'in y che ri nuch'a'tem chikiwach raj makib' re waq'ij ora, ri na jusuk' ta ri kanima' chwach ri Dios. Ma ri ka'anaw wa', ri in Alaxel Chikixo'l Tikawex kink'ix che rire echiri' kink'un lo ruk' runimal uchomalil ri Nuqaw y kuk' taq ri santowilaj ángeles» xcha'.

9 ¹Tek'uchiri', xub'i'ij chike:

—Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: E k'o jujun chike wa e k'o wara, na kekam tana we na xkil tub'i ruk'unib'al rutaqanik ri Dios ruk' unimal chuq'ab' —xcha'.

Ri jalk'atajib'al uwach ri Jesús

(Mt. 17:1-13; Lc. 9:28-36)

²Waqib' q'ij k'u ub'i'ixikil ri' wa', echiri' ri Jesús xeb'ucha' ri Pedro, ri Jacobo y ri Juan y xeb'uk'am b'i kitukel chwa jun nimalaj juyub'. Chila' k'ut xjalk'atitaj uwach ri Jesús chikiwach. ³Ruq'u' lik kawolq'inik, xu'an lik saq pacha' ri nieve;^t rusaqil xilitajik na junta k'o ka'anaw re che ruwachulew. ⁴Xaqik'ate't k'ut chikiwach xewinaqir ri Elías y ri Moisés, q'alajisanelab' re ojertan; e ri' kech'a't ruk' ri Jesús.

⁵Ek'u ri Pedro xub'i'ij che ri Jesús:

—Qajawal, lik utz xyat'aj chiqe ri'oj oj k'o wara. Qa'ana oxib' rancho:^u jun e la, jun re ri Moisés y jun re ri Elías

---

^t 9:3 Ri nieve jela' rusaqil pacha' katzu'n ri saqb'ach. ^u 9:5 Ruchak wa' wa rancho xraj ku'an ri Pedro e re kakiloq'nimaj kiq'ij ri keb' q'alajisanelab' y ri Jesús.

—xcha'. ⁶Ri Pedro xub'i'ij wa' ruma na kuna' taj sa' ri kub'i'ij, ma rire kuk' ri keb' chik rachb'i'il lik kixi'im kib'.

⁷Ek'uchiri', xqaj lo jun sutz' y xu'an mu'j pakiwi'. Chupa k'u ri' ri sutz' xkita ruqul ri Dios, jewa' xub'i'ij:

«E Nuk'ajol wa' ri lik k'ax kann'a'o;
e chita utzij Rire»

xcha'.

⁸K'ate k'u xkilo, xew chi ri Jesús k'o kuk'.

⁹Echiri' xeqaj lo chwa ri juyub', ri Jesús xeb'utaq che na kakitzijoj ta k'ana che junoq janipa ri xkilo; k'ate kakitzijoj echiri' Ralaxel Chikixo'l Tikawex k'astajinaq chi lo chikixo'l ri ekaminaq. ¹⁰Ek'u rike lik xkik'ol pa kanima' ri xb'i'x chike y xkijeq kakitz'onob'ej chikiwach puwi sa' ke'elawi ri k'astajib'al lo re Ralaxel Chikixo'l Tikawex.

¹¹Ek'uchiri', xkitz'onoj che ri Jesús:

—¿Su'b'e raj k'utunel re ri tziipixab' kakib'i'ij lik chirajawaxik nab'e na kak'un ri Elías chwach pan ruk'unib'al Ralaxel Chikixo'l Tikawex? —xecha'.

¹²Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach:

—Qatzij, lik chirajawaxik nab'e na kak'un ri Elías y kuyijb'a' pan ronoje chwach ruk'unib'al Ralaxel Chikixo'l Tikawex. Pero ¿sa' kich'ob' ri'ix puwi ri tz'ib'ital kan chupa Rutzij Upixab' ri Dios? Ma kub'i'ij lik chirajawaxik na, Ralaxel Chikixo'l Tikawex kutij k'ax y na jinta uq'ij ka'anik. ¹³No'j k'u ri'in kanq'alajisaj wa' chiwe: Ri Elías ya xk'unik yey ri winaq xki'an che janipa ri xkaj rike, jela' pacha' ri tz'ib'ital kan puwi rire —xcha'.

Ri Jesús kukunaj jun ala k'o puq'ab' jun itzel uxlab'ixel

(Mt. 17:14-21; Lc. 9:37-43)

¹⁴Echiri' xeb'opon pa e k'o wi kan ri jujun chik utijo'n, xkilo e k'o uk'iyal winaq kisutum kij yey raj k'utunel re ri tziipixab' kekichapala' che ch'a'oj. ¹⁵Konoje k'u ri winaq lik xeki'kotik echiri' xkil ri Jesús. Keb'anik xe'kik'ulu' apanoq y xkiya rutzil uwach. ¹⁶Xutz'onoj k'u Rire chike:

—¿Sa' puwi kachapala' wi ib' alaq kuk' rike? —xcha'.

¹⁷K'o k'u jun chikixo'l ruk'iyal winaq jewa' xuk'ul uwach:

—Lal tijonel, nuk'amom lo ri nuk'ajol chiwach la, ma rire k'o puq'ab' jun itzel uxlab'ixel u'anom me't che. ¹⁸Xa tob' pa kuchap wi, kuk'aq pulew. Ek'uchiri', rala kujeq kapuluwan

ruk'axaj, kaqich'ich' ruwi taq re' y kakanaj kan junchi chuk'uchik. Xintz'onoj k'u chike ri tijo'n la cha' kakesaj b'i ri itzel uxlab'ixel, pero rike na xkich'ij ta resaxik b'i —xcha'.

¹⁹Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach, jewa' xub'i'ij chike:

—iE ri ix tikawex re waq'ij ora, na kub'ul ta k'ana ik'u'x wuk'! ¿Janipa chi lo q'ij kajawaxik kink'o'ji iwuk' cha' kakub'i' ik'u'x wuk'? ¿Janipa chi lo q'ij kixinkuyu e la' jela' i'anom? Chik'ama lo rala wara —xcha'.

²⁰Xkik'am k'u lo rala chwach. Ek'u ri itzel uxlab'ixel echiri' xril uwach ri Jesús, lik ko xujab'aja' rala. Ek'u rala xtzaq pulew y xujeqo kub'alkatila' rib', kapuluwan ruk'axaj.

²¹Ri Jesús xutz'onoj k'u che ruqaw rala:

—¿Jampa ujeqom lo wa' che? —xcha'.

Rachi xuk'ul uwach:

—Chuch'uti'nal upeteb'em loq. ²²Uk'iyal laj uk'aqom pa aq' y pa ya' re kamisaxik uwach. We k'o ko paq'ab' la kato' la, k'utu ko ri k'axna'b'al k'u'x la chiqe y chojto'o la —xcha'.

²³Ri Jesús xuk'ul uwach:

—¿Su'b'e kab'i'ij la chwe we k'o panuq'ab' kan'an wa'? Ma we k'o junoq lik kub'ul uk'u'x wuk', ronoje kel pana ruk' —xcha'.

²⁴Ek'u ruqaw rala na jampatana ko xch'awik, jewa' xub'i'ij: —Kub'ul nuk'u'x uk' la, xew chinto'o ko la cha' kanimar ri kub'ulib'al nuk'u'x —xcha'.

²⁵Ek'u ri Jesús echiri' xrilo katajin kimolotajik ruk'iyal winaq, xtaqan puwi ri itzelilaj uxlab'ixel, jewa' xub'i'ij che:

—Itzelilaj uxlab'ixel, ri a'anom me't y t'o'k che wa'la, ri'in katintaqo: Jat, chatelub'i y mat-tzelej chi lo k'ana ruk' —xcha che.

²⁶Ewi ri itzel uxlab'ixel xsik'inik y lik ko xujab'aja' rala; tek'uchiri', xel b'i. Ek'u rala xkanaj kanoq pacha' kaminaq chik. Ruma ri', lik e k'i ri xeb'i'n re: «Ya xkamik» xecha'.

²⁷Pero ri Jesús xuchap ruq'ab', xuyako; y rala xtak'i'ik.

²⁸Ek'uchiri', xok b'i ri Jesús chuchi' jun ja. Ek'u rutijo'n xech'a't ruk' xa kitukel chik, jewa' xkitz'onoj che:

—¿Su'b'e ri'oj na xqach'ij tub'i resaxik wa' wa itzel uxlab'ixel? —xecha'.

²⁹Ri Jesús xuk'ul uwach:

—E taq wa' wa juch'ob' itzel uxlab'ixel, xew utz keb'esax b'i ruk' oración y ayuno —xcha'.

Ri Jesús kach'a't tanchi puwi rukamik

(Mt. 17:22-23; Lc. 9:43-45)

³⁰Echiri' xeb'el b'i chiri', xeb'ik'ow pa taq ri luwar re Galilea. Pero ri Jesús na xraj taj k'o keta'man re, ³¹ma kak'utun chikiwach rutijo'n. Jek'uwa' kub'i'ij chike:

«Ralaxel Chikixo'l Tikawex kaya'i' pakiq'ab' rachijab' y kakamisax kuma, no'j echiri' kaminaq chik, kak'astaj lo churox q'ij» xcha'.

³²Ek'u rutijo'n na xkimaj ta usuk' la kub'i'ij chike, yey kakixi'ij kib' kakitz'onoj che ri Jesús sa' ke'elawi wa'.

China ri lik k'o uwach

(Mt. 18:1-5; Lc. 9:46-48)

³³Xeb'opon k'u chupa ri tinamit Capernaúm y echiri' e k'o chi chuchi' jun ja, xutz'onoj chike rutijo'n:

—¿Sa' puwi kichapala' wi iwib' chiwach echiri' kixtajin lo chi b'e? —xcha chike.

³⁴Yey na jinta k'u junoc chike xch'awik; ma echiri' k'a ketajin lo chi b'e, e kakichapala' kib' chikiwach puwi' chinoq chike kaya'i' más uwach.

³⁵Ewi ri Jesús xtz'u'iyi'ik, xeb'usik'ij ri kab'lajuj utijo'n y xub'i'ij chike:

—We k'o junoc karaj e rire ri kak'o'ji' nab'e chikiwach konoje, ri' chirajawaxik che e kakanaj kan pa k'isb'al chike konoje y kuya rib' keb'unimaj —xcha chike.

³⁶Xuk'am k'u jun ralko k'o'm y xuya chikinik'ajal rike. Xuq'aluj k'ut y jewa' xub'i'ij chike:

³⁷—China ri kuk'ul chupa ri nub'i' junoc na jinta uwach pacha' wa ralko k'o'm, e junam ruk' in ri kinuk'ulu; yey china ri kak'uluw we ri'in, na xew ta kinuk'ul ri'in, ma e kuk'ul ri Jun taqayom lo we ri'in —xcha'.

China ri na kach'o'jin ta chiqij, ri' e quk'il

(Lc. 9:49-50)

³⁸Ek'u ri Juan xub'i'ij che ri Jesús:

—Qajawal, xqil jun achi keb'eresaj b'i itzel uxlab'ixel chupa ri b'i' la yey rire na quk'il taj. Ek'u ri'oj xqab'i'ij che mu'an chi wa' —xecha'.

³⁹Ri Jesús xuk'ul uwach:

—We k'o ka'anaw wa', miq'atej, ma na jinta junoq ku'an juna milagro chupa ri nub'i' yey pa joq'otaj k'u ri' kach'a't lo chwij. ⁴⁰Ma china ri na kach'o'jin ta chiqij, ri' e quk'il. ⁴¹China ri kusipaj juna tzima iya' chupa ri nub'i' ruma ix re ri Cristo*, paqatzij wi kamb'i'ij chiwe, ri' na kujam ta k'ana ri rajil uk'axel.

**Ri q'atb'al tzij re ri Dios k'o pakiwi
ri kakimin jun chik pa mak
(Mt. 18:6-9; Lc. 17:1-2)**

⁴²»No'j china ri kumin pa mak junoq chike wa ch'uti'q' kub'ul kik'u'x wuk', e ne más utz katzaqab'ax b'i puqul juna nimalaj ka' re ke'em y kak'aq k'u b'i chupa ri mar.

⁴³»We raq'ab' e katzaqisan awe pa mak, chaq'ata b'i. Ma xa ne kuya tob' at t'um katopon pa ri k'aslemal chila' chikaj, chwa ri k'o ukab'ichal raq'ab' yey katk'aq b'i chi xib'alb'a' re tijb'al k'ax, chupa ri aq' na jinta chi uchupik

⁴⁴pa na kekam ta wi ramoloy

ketijow ke wa' wa winaq ekaminaq,

yey ri aq' na jinta chi uchupik.

Is. 66:24

⁴⁵»Yey we rawaqan e katzaqisan awe pa mak, chaq'ata b'i. Ma xa ne kuya tob' at jetz' katopon pa ri k'aslemal chila' chikaj, chwa ri k'o ukab'ichal rawaqan yey katk'aq b'i chi xib'alb'a' re tijb'al k'ax, chupa ri aq' na jinta chi uchupik

⁴⁶pa na kekam ta wi ramoloy

ketijow ke wa' wa winaq ekaminaq,

yey ri aq' na jinta chi uchupik.

Is. 66:24

⁴⁷»Yey we rawach e katzaqisan awe pa mak, chawesaj b'i. Ma xa ne kuya ri xa jun rawach katok pa rutaqanik ri Dios, chwa ri k'o ukab'ichal rawach yey katk'aq b'i chi xib'alb'a' re tijb'al k'ax

⁴⁸pa na kekam ta wi ramoloy

ketijow ke wa' wa winaq ekaminaq,

yey ri aq' na jinta chi uchupik.

Is. 66:24

⁴⁹»Chirajawaxik k'ut konoje kak'am na kipa, pacha' keb'ik'owisax pa aq'. E pacha' ri ka'an ruk' ronoje qasa'n kaya'i' chwach ri Dios: kakowisax ruma ratz'am.^w ⁵⁰E ratz'am lik kajawaxik, no'j we xsach rutzayul, ¿su'anik tanchi ka'an

---

^v 9:42 "Ch'uti'q'": Wa' e taq ri na jinta kichuq'ab', ri na jinta kiwach o ri k'ak' xkikub'a' kik'u'x ruk' ri Jesús.   ^w 9:49 Lv. 2:13

tza che? Chirajawaxik k'ut lik k'o kutiqoj rib'inik isilab'ik ri'ix jela' pacha' ratz'am lik kuriq uchak.^x K'ola k'u rutzil chomal chiwach chijujunal —xcha chike.

Ri Jesús kak'utun chwi ri jachb'al ib'

(Mt. 5:31; 19:1-12; Lc. 16:18)

10 ¹Ri Jesús xel b'i che ri tinamit Capernaúm y xe'ek pa taq ri luwar re Judea y che taq ri luwar k'o ch'aa ya' che ri nimaya' Jordán. E taq k'u ri winaq xkimol kib' ruk', y Rire xujeq kak'utun chikiwach pacha' ri xex ku'an wi. ²Xeqib' k'u ri fariseos* ruk' y xki'an jun tz'onob'al che xa re k'amb'al upa:

—¿Ya'tal nawi puq'ab' juna achi kuya b'i ruwujil re jachb'al ib' che ri rixoqil? —xecha'.

³Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach:

—¿Sa' kub'i'ij ri taqanik xu'an kan ri Moisés che alaq? —xcha'.

⁴Rike xkib'i'ij:

—Ri Moisés xuya luwar che rachi kuya b'i ruwujil re jachb'al ib' che ri rixoqil y jek'ula' na rixoqil ta chik'y —xecha'.

⁵Ri Jesús xub'i'ij chike:

—Xutz'ib'aj ne kan ri' wa' wa jun taqanik ma e ruma lik ko ri anima' alaq. ⁶No'j Ruch'a'tem ri Dios kub'i'ij:

Che ri jeqeb'al lo ruwachulew
echiri' ri Dios xeb'u'an ri tikawex,
chi achi chi ixoq xeb'u'ano.

Gn. 1:27

⁷Y kub'i'ij:

Ruma k'u ri', rachi echiri' kak'uli'ik,
karesaj rib' chikij ruchu-uqaw
cha' kajeqi' ruk' ri rixoqil;

⁸y kikab'ichal k'u ri' keb'u'ana
xa e jun chwach ri Dios

Gn. 2:24

kacha'. Jek'uri'la', na e ta chi ka'ib' ma xeb'u'ana xa e jun. ⁹E uwari'che, ri xeb'ujunimaj ri Dios, na ya'tal ta che ri tikawex kujach kipa —xcha'.

¹⁰Ek'uchiri' e k'o chi chi'ja, rutijo'n xkitz'onoj tanchi che puwi wa xutzijoj. ¹¹Ri Jesús xub'i'ij chike:

^x 9:50 Mt. 5:13; Lc. 14:34-35   ^y 10:4 Dt. 24:1

—E junoq kuya ruwujil re jachb'al ib' che ri rixoqil yey kak'uli' tanchi ruk' juna chik ixoq, ri' kamakun chwach ri Dios chirij ri nab'e rixoqil. ¹²Jek'ula' rixoq, we kuya ruwujil re jachb'al ib' che ri rachijil^z yey kak'uli' tanchi ruk' juna chik achi, ri' jenela' kamakun chirij ri k'ulanikil —xcha'.

Ri Jesús kuyak kiqu'ij rak'alab'

(Mt. 19:13-15; Lc. 18:15-17)

¹³E k'o jujun raltaq ko ak'alab' xek'am lo chwach ri Jesús cha' kuya ruq'ab' pakiwi'. No'j rutijo'n xekiyaj ri ek'amayom lo ke.

¹⁴Ri Jesús, echiri' xril wa', xpe royowal y jewa' xub'i'ij chike: «Chiya'a luwar chike ri raltaq ko ak'alab' chepeta na wuk'. Meb'iq'atej; ma ri kaki'an e jela' pacha' rike, ri' ku'an ke rutaqanik ri Dios. ¹⁵Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: China ri na kuk'ul ta rutaqanik ri Dios jela' pacha' ku'an juna ralko k'o'm, ri' na kok ta chupa» xcha'. ¹⁶Tek'uchiri', xeb'uq'aluj ri raltaq ko ak'alab', xuya ruq'ab' pakiwi' y xeb'u'an bendecir.

Jun b'eyom kach'a't ruk' ri Jesús

(Mt. 19:16-30; Lc. 18:18-30)

¹⁷Echiri' katajin b'i relík ri Jesús re kumaj tanchi ub'i rub'e, kak'alalik xopon jun ruk', xuxukub'a' rib' chwach y xutz'ononj k'u che:

—Lal utzilaj tijonel, ¿sa' ri kan'ano cha' k'o nuk'aslemal na jinta utaqexik? —xcha'.

¹⁸Ri Jesús xuk'ul uwach:

—¿Su'b'e kab'i'ij la “utz” chwe? Ma xa jun ri lik utz k'olik, wa' e ri Dios. ¹⁹Rilal eta'am chi la sa' taq Rutzij Upixab' ri Dios: “Matmakun chirij ri k'ulanikil. Matkamisanik. Mateleq'ik. Ma'an raq'ub'al chirij junoq. Mak'o ma'an xa ruk' sokoso'nik. Chalof'oj kiqu'ij rachuaqaw”^a —xcha che.

²⁰Rachi xuk'ul uwach:

—Lal tijonel, ronoje wa' nu'anom lo chwi nuch'uti'nal —xcha'.

²¹Ewi ri Jesús xutz'u uwach y lik xjuch' kan uk'u'x che. Xub'i'ij k'u che:

---

^z 10:12 Chupa ri taqanik re ri Moisés, na ya'tal ta che juna ixoq kuya b'i ruwujil re jachb'al ib' che ri rachijil, pero chupa ri taqanik ke ri na e ta aj Israel, kaya' luwar chike rixoqib' kaki'an wa'. ^a 10:19 Éx. 20:12-16

—Xa jun chi ri lik chirajawaxik wi ka'an la: Oj la, k'ayij la ronoje taq ri b'eyomalil la y jacha k'u la chike ri nib'a'ib'; jek'uri'la' k'o b'eyomalil la chila' chikaj. Tek'uchiri', peta la, terej lo la chwij y kuyu la ri k'ax kape paw'i la ruma lal nutijo'n —xcha che.

²²Ek'u rachi lik xuchap ranima' che ri xub'i'ij ri Jesús; lik kab'isonik xe'ek, ma rire lik rajawal b'eyom.

²³Tek'uchiri', ri Jesús xeb'utzu' konoje y xub'i'ij chike rutijo'n:

—Ri e b'eyomab' lik k'ayew chike keb'ok chupa rutaqanik ri Dios —xcha'.

²⁴Rutijo'n ri Jesús lik xkam kanima' che wa xub'i'ij. Rire xub'i'ij k'u chike:

—Ix walk'o'al, e janipa ri lik kikub'am kik'u'x ruk' ri kib'eyomalil, lik k'ayew chike keb'ok chupa rutaqanik ri Dios. ²⁵E ne más k'ayew kok juna b'eyom chupa rutaqanik ri Dios chwa ri kik'ow juna camello chupa rutel juna akuxa' —xcha'.

²⁶Rike lik xkam kanima' che wa' y xkib'i'ij k'u chikiwach: «We e ri', ¿china k'u ri' ri kakolob'etajik?»^b xecha'.

²⁷Ek'u ri Jesús xutzu' kiwach, xub'i'ij chike:

—Ri tikawex na kakikolob'ej ta kib' kitukel ma wa' lik k'ayew chikiwach, no'j ri Dios ronoje ku'ano ma na jinta k'ayew chwach Rire —xcha'.

²⁸Ek'u ri Pedro xujeq ub'i'ixikil che ri Jesús:

—Qajawal, e ri'oj qaya'om kan ronoje y oj teran chi'ij la —xcha'.

²⁹Ri Jesús xub'i'ij:

—Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: China ri uya'om kan rocho, eb'uya'om kan ri ratz-uchaq', ruchu-uqaw, ri rixoqil, ri ralk'o'al o rulew, ruma ukojom ri nub'i' ri'in y ruma rutzijoxik ri Utzilaj Tzij, ³⁰ri' kuk'ul wara che ruwachulew chupa taq wa q'ij oj k'o wi, jun ciento ri rajil uk'axel ruma taq ri uya'om kanoq, tob' lik kutij k'ax ruma wa'. Yey chwach k'u apanoq kuk'ul na ri k'aslemal na jinta utaqexik. ³¹Lik k'u e k'i chike ri lik k'o kiwach wo'ora, chwach

---

^b 10:26 Chikiwach raj judi'ab', we junoc k'o ub'eyomal e ruma utz u'anom chwach ri Dios. Kakich'ob' k'u rike, we k'ayew chike ri b'eyomab' keb'ok chupa rutaqanik ri Dios, más ne k'ayew ri' chike ri nib'a'ib'.

apanoq na jintá chi kiwach; yey lik e k'i chike ri na jintá kiwach wo'ora, e lik kak'oji' kiwach chwach apanoq —xcha'.

Ri Jesús kach'a't tanchi puwi rukamik

(Mt. 20:17-19; Lc. 18:31-34)

³²Ek'u ri' kimajom b'i ri b'e re kepaqi' Jerusalem, yey ri Jesús nab'e b'i chikiwach. Ek'u rutijo'n lik sachinaq kina'oj y ruk' xi'in ib' eteran chirij. Ek'uchiri', ri Jesús xeb'uk'am tanchi ub'i kitukel ri kab'lajuj utijo'n y xujeq ub'i'xikil chike sa' taq ri karik'owib'ej. ³³Jewa' xub'i'ij:

—Chitape': E wa' kojpaqi' Jerusalem, yey Ralaxel Chikixo'l Tikawex kaya' na pakiq'ab' ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios y raj k'utunel re ri tziypixab', cha' kakiq'at tziy puwi' re kamik y kakiya pakiq'ab' ri winaq na e ta aj judi'ab'. ³⁴Kach'amix k'u ri', kajich' upa, kachub'axik y kakamisaxik. No'j churox q'ij kak'astaj b'i chikixo'l ri ekaminaq —xcha'.

Ri xkitz'onoj ri Jacobo y ri Juan che ri Jesús

(Mt. 20:20-28)

³⁵Ek'u ri Jacobo y ri Juan, ri keb' uk'ajol ri Zebedeo, xeqib' ruk' ri Jesús y xkib'i'ij che:

—Qajawal, kaqaj ka'an ko la chiqe janipa wa kaqatz'onoj che'la —xecha'.

³⁶—¿Sa' ri kiwaj kan'an chiwe? —xcha ri Jesús chike.

³⁷Rike xkib'i'ij che:

—E kaqaj ri'oj kaya la chiqe chupa ri chomilaj taqanik la, jun chiqe katz'uyi' pawikiq'ab' la yey ri jun chik pa mox la —xecha'.

³⁸Ri Jesús xub'i'ij k'u chike:

—Ri'ix na iweta'am taj sa' la kitz'onoj. ¿Kich'ij neb'a ri'ix ri kinik'ow wi ri'in y ri k'ax kape panuwi'? —xcha'.

³⁹Rike xkib'i'ij:

—Kaqach'ijo —xecha'.

Ri Jesús xub'i'ij chike:

—Qatzij, ri'ix kich'ij na ri k'ax kinik'ow wi ri'in y ri k'axk'ob'ik kape panuwi'. ⁴⁰No'j k'u ri kixtz'uyi' pa nuwikiq'ab' y pa numox, na in ta kinya'w re, ma xew kaya'taj chike ri echa'tal chik cha' ku'ana na ke —xcha'.

⁴¹Ri lajuj chik tijo'n, echiri' xkita wa', lik xpe koyowal chikij ri Jacobo y ri Juan. ⁴²Ek'u ri Jesús xeb'usik'ij y xub'i'ij chike:

—Iweta'am ri'ix, ri ekojtalik e taqanelab' pakiwi ri nimaq tinamit keb'u'ana pacha' e rajaw ronoje, yey ri lik k'o kiwach kik'ow uwi' ri taqanik kaki'an pakiwi ri eya'tal pakiq'ab'.

⁴³No'j chixo'l ri'ix na ub'e taj jela' ku'ano. Ma we k'o junoo chiwe ri'ix karaj ku'ana aj wach, e chuya'a rib' ku'an nimanel iwe'ix. ⁴⁴Yey e junoo chiwe karaj ku'ana nab'e chixo'lib'al, e chuya'a rib' ku'an nimanel ke konoje. ⁴⁵Ma Ralaxel Chikixo'l Tikawex na xk'un taj re kanimaxik. Rire xk'unik re ko'lnimanoq y re kolu'ya'a rib' pa kamik che kikolob'exik uk'iyal tikawex —xcha'.

Ri Jesús kukunaj jun potz' Bartimeo rub'i'

(Mt. 20:29-34; Lc. 18:35-43)

⁴⁶Ek'uchiri', ri Jesús kuk' rutijo'n xeb'ik'ow chupa ri tinamit Jericó, y uk'iyal winaq xeterej b'i chirij. Echiri' katajin b'i kelik chupa ri tinamit, xeb'ik'ow pa tz'ul wi ri Bartimeo, wa' e jun potz' uk'ajol ri Timeo. Rire e ri' kutz'onoj limoxna. ⁴⁷Ek'uchiri' xuto e Jesús ri aj Nazaret ri katajin rik'owik, xujeqo kasik'inik:

—iJesús, lal ri Ralk'o'al kan ri rey David, chinjuch' ka'n ko che'la! —xcha'. ⁴⁸Uk'iyal winaq xkich'a'b'ej upa cha' na kasik'in ta chik, no'j rire más ne ko kasik'inik:

—iLal ri Ralk'o'al kan ri rey David, chinjuch' ka'n ko che'la! —kacha'.

⁴⁹Ek'u ri Jesús xtak'i'ik y xutaq usik'ixik ri potz'. Ri xeb'e'sik'in re xkib'i'ij che:

—iChanimarisaj ak'u'x! iChatyaktajoq! Ri Jesús katusik'ij —xecha'.

⁵⁰Ri potz' xuk'aq kan ruq'u' uripom chirij, xyaktajik y xopon pa k'o wi ri Jesús.

⁵¹Ri Jesús xub'i'ij k'u che:

—¿Sa' ri kawaj kan'an chawe? —xcha'.

Ri potz' xuk'ul uwach:

—Lal tijonel, kuaj kintzu'n tanchik —xcha'.

⁵²Ek'u ri Jesús xub'i'ij che:

—Jat chi utzil chomal, ma ruma ri kub'ulib'al ak'u'x wuk', at kunutajinaq chik —xcha'. Chupa k'u ri' la joq'otaj, ri potz' xtzu'nik y xterej b'i chirij ri Jesús.

Ri winaq kakiyak uq'ij ri Jesús echiri' kok Jerusalem

(Mt. 21:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

11 ¹Ri Jesús kuk' rutijo'n xa naqaj chi e k'o lo che ri tinamit Jerusalem, ya e ri' keb'opon chwach ri juyub' Olivos pa taq raldeas Betfagé y Betania. Ek'uchiri', ri Jesús xeb'utaj b'i ka'ib' chike rutijo'n cha' kenab'ej apanoq, ²jewa' xub'i'ij chike:

—Jix pa raldea k'o pan chiqawach. Xew k'u kixoponik, ki'riqa jun q'apoj buru yuqulik. Wa' na jinta junoq kojyom re. Chikira' y chik'ama loq. ³We k'o k'u junoq kutz'onoj chiwe: “¿Su'chak ki'an wa'?”, chib'i'ij che: “Rawaj kajawax che ri Qajawal, yey k'ate kutaq tanchi uloq” —kixcha'.

⁴Xeb'ek k'ut y xkiriq ri q'apoj buru yuqub'am pa b'e chunaqaj jun puerta. Ewi xkikir loq. ⁵Jujun k'u chike ri e k'o chiri' xkitz'onoj:

—¿Sa' ri ki'ano? ¿Su'b'e kikir ri q'apoj buru? —xecha'.

⁶Rike e xkib'i'ij janipa ri b'i'im b'i chike ruma ri Jesús; ewi xya' lo chike xkikir loq. ⁷Xkik'am k'u lo ri q'apoj buru y xkiriq ri kimanta^c chirij. Ek'u ri Jesús xukoj b'i.

⁸Uk'iyal winaq xkiwiq ri b'e pa kik'ow wi ri Jesús, xkilik' taq ri kimanta pa ri b'e; yey e k'o jujun chik xkiq'at raltaq ko uq'ab' che' y xkilem pa la b'e re yakb'al uq'ij. ⁹Ri winaq e nab'ejinaq chwach kuk' ri eteran lo chirij xkijeqo lik kesik'inik, kakib'i'ij:

«iQayaka uq'ij!

iNim uq'ij ralaxik ri jun petinaq chupa rub'i' ri Dios

Qajawxel!^d

¹⁰iNim uwach uq'ij ri taqanik re ri qamam David kak'un loq!

iQayaka uq'ij ri Dios k'o chila' chikaj!»

kecha'.

¹¹Xopon k'u ri Jesús Jerusalem y xok chupa ri Rocho Dios. Xa xril k'u ronoje sa' taq ri k'o chupa; pero ruma ya e ri' kok raq'ab', xe'ek Betania kuk' ri kab'lajuj utijo'n.

Ri Jesús kuchaqisaj jun che' re higo

(Mt. 21:18-19)

¹²Chuka'm q'ij k'ut echiri' xeb'el b'i Betania, ri Jesús xpe numik che. ¹³Y chinimanaj xril pana jun che' re higo lik k'o

^c 11:7 “Manta” e jun k'ul kakikoj ri aj Israel re ojertan, tob' achijab' o ixoqib', pacha' po't woka'j re karab'exik. ^d 11:9 Sal. 118:26

uxaq. Ewi xe'ek xe'rila' we k'o ujq'ob'alil kuriqo. Yey echiri' xopon ruk', na jinta k'o xuriq che, xew ruxaq k'olik, ma na uq'ijol taj k'o uwach ri higos. ¹⁴Ewi ri Jesús xub'i'ij che ri che' re higo:

—Na jinta chi k'ana junoq kutij jiq'ob'al chawe —xcha'. Yey wa xub'i'ij, xkita rutijo'n.

Ri Jesús keb'eresaj b'i raj k'ay chupa ri Rocho Dios

(Mt. 21:12-17; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹⁵Xeb'opon k'u Jerusalem y echiri' xok b'i ri Jesús chupa ri Rocho Dios, xujeq lo kesaxik konoje ri kek'ayinik y ri keloq'ow chupa. Yey xuxulk'atila' taq b'i ri mexa ke ri e aj jachal uwach puaq y taq ri xila ke ri e aj k'ay palomax. ¹⁶Y na xuya ta luwar che junoq k'o ruk'a'am kik'ow pa ri Rocho Dios xa re kuq'at ub'e. ¹⁷Xujeq k'u kak'utun chikiwach, jewa' kub'i'ij:

«¿Na eta'am ta neb'a alaq ri tz'ib'ital kan chupa Ruch'a'tem ri Dios? Ma ri Dios kub'i'ij:

Che ri Wocho kab'i'xik:

Ri Jesús keb'eresaj b'i ri kek'ayinik y ri keloq'ow chupa ri Rocho Dios

(Mateo 21:12; Marcos 11:15; Lucas 19:45)

“E luwar re oración

ke konoje taq ri tinamit che ruwachulew”

Is. 56:7

kacha'. No'j ralaq, 'anom ala q che ri Wocho e jun luwar ke eleq'omab'»^e xcha'.

¹⁸Wa' xkita raj k'utunel re ri tzijpixab' y ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios. Ruma k'u ri', kakitzukuj sa' u'anik kakikamisaj ma kakixi'ij kib' che ruma konoje ri winaq lik kakam kanima' che taq ruk'utunik.

¹⁹Ek'uchiri' xok raq'ab', ri Jesús xel b'i chupa ri tinamit.

Ri che' re higo chaqijinaq chik

(Mt. 21:19-22)

²⁰Chuka'm q'ij anim echiri' xeb'ik'ow ri Jesús kuk' rutijo'n pa k'o wi ri che' re higo, xkilo chaqijinaq lo k'a pa ratz'ayaq. ²¹Ewi ri Pedro xk'un lo chuk'u'x taq ri ch'a'tem xub'i'ij kan ri Jesús che ri che'. Xub'i'ij k'u ri' che ri Jesús:

—Wajawal, chilape la, ri che' re higo ri xb'i'ij la che na kuya ta chi ujq'ob'alil,^f wa' chaqijinaq chik —xcha'.

²²Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Lik kub'ula ik'u'x ruk' ri Dios; ²³ma paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: China junooq kab'i'n che wa jun juyub': “Chatela wara y jate'k'ola chupa ri mar” yey lik kujikib'a' k'u uk'u'x che la xub'i'ij, ri' lik e ku'ana'. ²⁴Uwari'che kamb'i'ij chiwe: E janipa ri kitz'onoj che ri Dios yey kub'ul k'u ik'u'x che kaya'taj na chiwe, kik'ul na k'u ri'.

²⁵Jek'ula', echiri' ki'an orar, we k'o chik'u'x ri makunik re junooq chiwij, chikuyu umak cha' jela' ri Qaqaw k'o chila' chikaj kukuy imak ri'ix. ²⁶Ma we ri'ix na kikuy ta umak junooq, jek'ula' ku'an ri Qaqaw Dios k'o chila' chikaj, na kukuy ta imak ri'ix —xcha'.

China xya'w puq'ab' ri Jesús kataqanik

(Mt. 21:23-27; Lc. 20:1-8)

²⁷Xeb'opon tanchi Jerusalem ri Jesús kuk' rutijo'n. Y echiri' kab'in chupa ri Rocho Dios, ri nimaq e aj chakunel kuk' raj k'utunel re ri tzijpixab' y ri nimaq winaq re ri tinamit, xeqib' ruk'. ²⁸Xkitz'onoj k'u che:

---

^e 11:17 Jer. 7:11   ^f 11:21 Mr. 11:14

—¿China xya'w paq'ab' la ka'an taq la wa'?⁸ ¿China xtaqaw la che ka'an taq la wa'? —xecha'.

²⁹Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Ri'in kan'an jun tz'onob'al che alaq. We xk'ul alaq uwach, kamb'i'ij k'u ri' che alaq china ya'yom panuq'ab' kan'an wa'.

³⁰¿China k'u xtaqaw re ri Juan kuya ri bautismo*? ¿E ri Dios o e rachijab'? K'ulu alaq uwach —xcha'.

³¹Ek'u rike xkijeq kech'a't chikiwach puwi wa': «We xqak'ul uwach che: “E ri Dios xtaqaw re,” ri' kub'i'ij rire chiqe: “¿Su'chak k'u ri' na xkoj ta alaq ri xub'i'ij?” kacha chiqe. ³²¿Yey we xqab'i'ij xa achijab' xetaqaw re...?» xecha chikiwach. Yey lik kakixi'ij kib' chike ri winaq, ma konoje kakich'ob'o ri Juan e jun saqil q'alajisanel re ri Dios. ³³Xkib'i'ij k'u che ri Jesús:

—Na qeta'am taj —xecha'.

Ek'u ri Jesús xub'i'ij chike:

—Jek'uri'la', ri'in na kamb'i'ij ta che alaq china ya'yom panuq'ab' kan'an taq wa' —xcha'.

Ri k'amb'al na'oj pakiwi raj chak itzel kiwachlib'al

(Mt. 21:33-46; Lc. 20:9-19)

12 ¹Ek'uchiri', ri Jesús xujeq kak'utun chikiwach ri e aj wach ruk' taq k'amb'al na'oj, xub'i'ij chike:

«K'o jun achi xu'an tiko'n re uva chwach ri rulew. Xusut k'u rij ruk' coral, xuk'ot jun luwar pa kayitz' wi ruwa'al ri uva y xuyak jun ja naj uwi' re chajib'al re. Xuya k'u kan pa tunulik chike jujun aj chakib'. Tek'uchiri', xe'ek naj.

²»Echiri' xopon ruq'ijol ri molonik, xutaq lo jun raj chak cha' ku'tz'onoj chike taq raj tunulel ri taqalik kuk'ul rire che ri molonik. ³No'j raj tunulel xkichap raj chak taqom lo kuk', xkich'ayo y xkitaq b'i; e ri' na jinta xkiya b'i che.

⁴»Ri rajaw ri tiko'n xutaq chi lo jun raj chak kuk', yey raj tunulel xkiraqij rujolom ruk' ab'aj y lik xkik'ixb'esaj b'i. ⁵Ri rajaw ri tiko'n xutaq chi lo jun chik raj chak kuk'; ek'u ri' wa' asu xkikamisaj. Y xeb'utaq chi lo jujun chik; yey chike konoje wa', e k'o ri xekich'ayo y e k'o ri xekikamisaj.

⁶»Ek'u ri rajaw ri tiko'n xa jun chi ri k'o ruk' re kutaq b'i, e ruk'ajol lik k'ax kuna'o. K'isb'al k'u re, e xutaq lo ruk'ajol kuk' raj tunulel ma xuch'ob'o: “Ruma e nuk'ajol, kakik'ul na chi utz.”

7»No'j raj tununel xkib'i'ij chikiwach: “Wa' e uk'ajol ri rajaw rulew, ri ku'ana na rajaw we xkam ruqaw. Jo', je'qakamisaj cha' rulew ku'an kan qe'oj” xecha'. 8Ewi xkichapo y xkikamisaj. Tek'uchiri', xkesaj b'i rucuerpo chupa wa' wu'lew y xe'kik'aqa b'i» xcha ri Jesús.

9Tek'uchiri', xutz'onoj chike ri e aj wach:

—Chiwach ralaq, ¿sa' nawi ku'an ri rajaw ri tiko'n chike raj tunulel? Ri'in kamb'i'ij: Kak'unik, kusach kiwach raj tunulel y kuya rutiko'n pakiq'ab' jujun chik.

10»¿Na ajilam ta neb'a ralaq ri tz'ib'ital kan chupa Ruch'a'tem ri Dios? Ma jewa' kub'i'ij:

E rab'aj k'aqital kan kuma raj yakal ja,

e ab'aj wa' lik xajawaxik cha' katiki' lo ri ja.^h

11 E ri Dios Qajawxel x'anaw re wa',

yey chiqawach ri'oj, wa' lik na jinta k'ana ilitajinaq wi

Sal. 118:22-23

—xcha'.

12Ek'u ri e aj wach lik xkitzujuk su'anik kakichap ri Jesús ma xkimaj usuk' chikij rike xub'i'ij wi wa jun k'amb'al na'oj. Pero ruma k'u kakixi'ij kib' chikiwach ruk'iyal winaq, xkiya kanoq y xeb'ek.

Ri tz'onob'al puwi ri tojonik ka'anik

(Mt. 22:15-22; Lc. 20:20-26)

13Xetaq k'u lo ruk' ri Jesús jujun chike ri fariseos* y jujun chike ri kitaqem ri rey Herodes, re kakik'am upa ruk' taq ri kub'i'ij cha' kakiko'j umak. 14Ek'uchiri', xeb'opon ruk' ri Jesús y xkib'i'ij che:

—Lal tijonel, ri'oj qeta'am lik qatzij ri kab'i'ij la. Na kaxi'ij ta ib' la che taq ri kakib'i'ij ri tikawex, ma rilal junam kiwach keb'il la konoje, tob' k'o kiwach o na jinta kiwach; yey lik jusuk' kak'utun la chwi ri b'e re ri Dios. Kaqatz'onoj k'u che'la: ¿Usuk' nawi kaqa'an tojonik che ri nimalaj taqanel re Romaⁱ o na usuk' taj? ¿Kaqaya nawi o na kaqaya taj? —xecha'.

15Ek'u ri Jesús, ruma reta'am rike xa keb' kipalaj, jewa' xub'i'ij chike:

---

^h 12:10 Is. 28:16; Hch. 4:11; Ro. 9:31-33; 1P. 2:6-8   ⁱ 12:14 “Ri nimalaj taqanel re Roma”: Kil “César, emperador” pa vocabulario.

—¿Su'chak kak'am alaq nupa? K'ama pe lo alaq juna meyo re ka'an tojonik ruk' cha' kanwilo —xcha'.

¹⁶Rike xkik'am lo jun meyo che.

Ewi ri Jesús xub'i'ij chike:

—¿China re wa k'axwach y china re wa b'i'aj k'o chwach wa meyo? —xcha'.

Rike xkik'ul uwach:

—Re ri nimalaj taqanel re Roma —xecha'.

¹⁷Ek'u ri Jesús xuk'ul uwach, xub'i'ij chike:

—Ya'a alaq che ri nimalaj taqanel re Roma janipa ri taqal che rire, yey ya'a k'u alaq che ri Dios janipa ri taqal che ri Dios —xcha'.

Lik k'u xkam kanima' che ri Jesús ma Rire lik xuriq uk'ulik uwach ri tz'onob'al xki'an che.

Ri tz'onob'al puwi ri k'astajib'al

(Mt. 22:23-33; Lc. 20:27-40)

¹⁸Ek'uchiri', jujun chike ri saduceos*, ri kakib'i'ij na jinta k'astajib'al chike ri ekaminaq, xek'un ruk' ri Jesús y xkitz'onoj k'u che:

¹⁹—Lal tijonel, ri Moisés xutz'ib'aj kan chike: “We ri ratz junoq kakamik y na e jinta kan ralk'o'al ruk' ri rixoqil, ek'u ri' ruchaq' utz kak'uli' ruk' rixoq malka'n kanoq y jek'ula' kek'o'ji' ralk'o'al ruk' pub'i' ri ratz xkamik”^j xcha'.

²⁰»Julaj e k'o wuqub' achijab' kichaq' kib'. Ri nab'e chike xk'uli'ik, yey ek'u ri' wa' xkamik y na e jinta kan ralk'o'al ruk' ri rixoqil. ²¹Jela' k'u ri' ruka'm xk'uli' ruk' rixoq malka'n kanoq. Ek'u ri' wa' xkamik y na e jinta kan ralk'o'al ruk' rixoq. Yey je tanchi la' xuk'ulumaj rurox. ²²Jek'ula' xkik'ulumaj ri wuqub' achijab'; xekamik, e ri' na jinta kalk'o'al xkiya kanoq. K'isb'al k'u re, e xkam rixoq.

²³»Chupa k'u ruq'ijol ri k'astajib'al, echiri' kek'astaj lo ri wuqub' achijab', ¿chinoq chike ku'ana rachijil rixoq? Ma konoje xek'uli' ruk' —xecha'.

²⁴Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Ralaq lik sachinaq alaq, ma na majom ta alaq usuk' Ruch'a'tem ri Dios y ruchuq'ab' ri Dios. ²⁵Ma echiri' kek'astaj

lo ri ekaminaq, na kek'uli' ta chik yey na kekiya ta chi ne ri kalk'o'al pa k'ulanikil; keb'u'ana k'u pacha' ri ángeles e k'o chila' chikaj, ma ri ángeles na kek'uli' taj.

²⁶»No'j puwi k'u ri k'astajib'al ke ri ekaminaq, ¿na ajilam ta neb'a alaq ri xutz'ib'aj kan ri Moisés puwi ri xub'i'ij ri Dios che echiri' xch'a't ruk' chupa ri jumokaj xulukey? Ma jewa' xub'i'ij che: “In ri Dios re ri Abraham, re ri Isaac y re ri Jacob”^k xcha'.
²⁷Yey ri Dios na e ta Dios ke ri ekaminaq, ma e Dios ke ri e k'aslik.^l E uwari'che ralaq lik na usuk' ta ri na'oj alaq puwi ri k'astajib'al —xcha'.

Ri tz'onob'al puwi ri tzijpixab' más chirajawaxik

(Mt. 22:34-40)

²⁸Ek'uchiri', xqib' ruk' ri Jesús jun chike raj k'utunel re ri tzijpixab'. Wa' wa'chi xuto echiri' ri Jesús lik xuriq uk'ulik uwach ri tz'onob'al ke ri saduceos. Xutz'onoj k'u che:

—Chupa Rutzij Upixab' ri Dios, ¿pachike ri taqanik más chirajawaxik? —xcha'.

²⁹Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Ruk'u'xib'al ronoje ri Tzij Pixab' re ri Dios e wa':

Chita', ix aj Israel;

ri Dios Qajawxel, xa jun Rire.

³⁰K'ax k'u chana'a ra Dios Qajawxel

ruk' ronoje awanima', ruk' ronoje ak'u'x, ruk' ronoje

ana'oj y ruk' ronoje achuq'ab'. Dt. 6:4-5

E uk'u'xib'al wa' Rutzij Upixab' ri Dios. ³¹Yey ruka'm jewa' kub'i'ij:

K'ax chana'a rawatz-achaq'

jela' pacha' ri k'ax kana' awib' ri'at. Lv. 19:18

Na jinta chi k'u juna tzij más k'o uwach chwa taq wa' —xcha'.

³²Jek'uwa' xub'i'ij raj k'utunel re ri tzijpixab' che ri Jesús:

—Lik utz, lal tijonel; lik qatzij ri kab'i'ij la: “Xa jun ri Dios k'olik y na jinta junoq chik.”^m ³³Yey ri lik chirajawaxik wi e k'ax kaqana' ri Dios ruk' ronoje qanima', ruk' ronoje qana'oj, ruk' ronoje qak'u'x y ruk' ronoje ri qachuq'ab';ⁿ yey ri k'ax

---

^k 12:26 Éx. 3:6,15   ^l 12:27 Wa' wa'chijab' ekaminaq chik echiri' ri Dios xub'i'ij wa'. Na ruk' ta k'u ri', e k'as chwach ri Dios. Yey we ta rike sachinaq chi kiwach, ri Dios na kub'i'ij ta ri': “In ri Dios ki'ke.”   ^m 12:32 Dt. 6:4; Is. 45:21   ⁿ 12:33 Dt. 6:5

keqana' ri qatz-qachaq' jela' pacha' ri k'ax kaqana' qib' ri'oj.^o
 Wa' e más chirajawaxik chikiwa rawaj eporom chwi raltar*
 ruk' taq ri kaya'i' chwach ri Dios^p —xcha'.

³⁴Echiri' ri Jesús xrilo lik k'o una'oj raj k'utunel re ri
 tzijpixab', xub'i'ij che:

—Lik xa naqaj lal k'o wi che rutaqanik ri Dios —xcha'.
 Y na jinta chi k'u junoc xraj xu'an juna tz'onob'al che.

Sa' ruwach Rucha'o'n lo ri Dios

(Mt. 22:41-46; Lc. 20:41-44)

³⁵Echiri' kak'utun ri Jesús chupa ri Rocho Dios, jewa'
 xub'i'ij:

—¿Su'b'e raj k'utunel re ri tzijpixab' kakib'i'ij: “Ri Cristo*,
 Rucha'o'n lo ri Dios, e Ralk'o'al kan ri rey David”? ³⁶Ma ri
 David, ruma ri Santowilaj Ruxlab'ixel ri Dios, jewa' xub'i'ij:

Ri Dios Qajawxel xub'i'ij che ri Wajawal:

“Chat-tz'ula pa nuwiqu'ab',

y chawoye'ej na ri q'ij

echiri' keb'enuya ri tzel keb'ilow awe

chuxe' rawaqan”

Sal. 110:1

xcha'.

³⁷Ek'u ri David kub'i'ij “Wajawal” che Rucha'o'n lo ri Dios.

¿Su'b'e k'u ri' kab'i'ixik e Ralk'o'al kan ri rey David? —xcha'.

Y uk'iyal winaq re ri tinamit lik ruk' ronoje kik'u'x kakita ri
 kub'i'ij.

Ri Jesús kuq'alajisaj ri kimak

raj k'utunel re ri tzijpixab'

(Mt. 23:1-36; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

³⁸Ek'u ri Jesús jewa' kub'i'ij chupa ruk'utunik:

«Lik chichajij iwib'; mi'an k'u iwel'ix pacha' ri kaki'an
 raj k'utunel re ri tzijpixab'. Ma rike e lik kuk'ul kik'u'x
 ri kejurur chupa ri kiqu' cha' kilitajik lik k'o kiwach y ri
 kaya' rutzil kiwach pa keb'ilitaj wi. ³⁹Yey pa taq sinagogas*
 y pa taq wa'im lik kuk'ul kik'u'x ri ketz'uyi' chupa ri
 tz'ulib'al ke ri lik k'o kiwach. ⁴⁰Rike kakimaj rub'itaq ke
 rixoqib' e malka'nib'. Y cha' kayak kiqu'ij, kaki'an nimaq
 ch'ab'al echiri' kaki'an orar. Ruma k'u ri kaki'ano, rike lik

unimal k'axk'olil ri kakik'ulu echiri' kaq'at tzij pakiwi'» kacha'.

Ri qasa'n xuya jun ixoq malka'n

(Lc. 21:1-4)

⁴¹Ri Jesús tz'ul pana chwach ri kaxa pa kaya' wi ri qasa'n yey lik kutzutza' echiri' ri winaq kakiya kan ri kiqasa'n chupa ri kaxa. Y lik e k'i ri b'eyomab' kakiya uk'iyal qasa'n.

⁴²Xopon k'u jun ixoq nib'a' yey malka'n y xuya chupa ri kaxa ka'ib' raltaq ko meyo lik na k'i ta rajil.

⁴³Ek'u ri Jesús xeb'usik'ij rutijo'n y xub'i'ij chike:

—Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Chwach ri Dios, wa' wi'xoq nib'a' y malka'n, e ne xuya más pa ri kaxa chwa ri xkiya konoje. ⁴⁴Ma konoje xa e xkiya ruwi' ri kipuaq; no'j wi'xoq tob' lik nib'a' e xuya ronoje ri puaq k'o ruk', wa' e re kuloq' ri lik kajawax che —xcha'.

Ri Jesús kach'a't chwi ruwulixik ri Rocho Dios

(Mt. 24:1-2; Lc. 21:5-6)

13 ¹Echiri' xel b'i ri Jesús pa ri Rocho Dios, jun chike rutijo'n jewa' xub'i'ij che:

—Qajawal, ichilape la wa chomilaj taq ab'aj y wa nimaq taq ja re ri Rocho Dios!^q —xcha'.

²Ri Jesús xuk'ul uwach:

—¿Kawil wa' wa nimaq taq ja? Wara na kakanaj ta kan juna ab'aj chwi juna chik, ma ronoje kawulixik —xcha'.

Taq ri k'utub'al re ri k'isb'al re ruwachulew

(Mt. 24:3-28; Lc. 17:22-24; 21:7-24)

³Ri Jesús xtz'uyi' chwa ri juyub' Olivos, ri k'o chwach pana ri Rocho Dios. Ek'u ri Pedro, ri Jacobo, ri Juan y ri Andrés, xa kitukel xkitz'onoj che:

⁴—B'i'ij ko la chiqe, ¿jampa nawi ku'ana taq ri' wa'? ¿Yey sa' ri k'utub'al kilitajik echiri' ku'ana'? —xecha'.

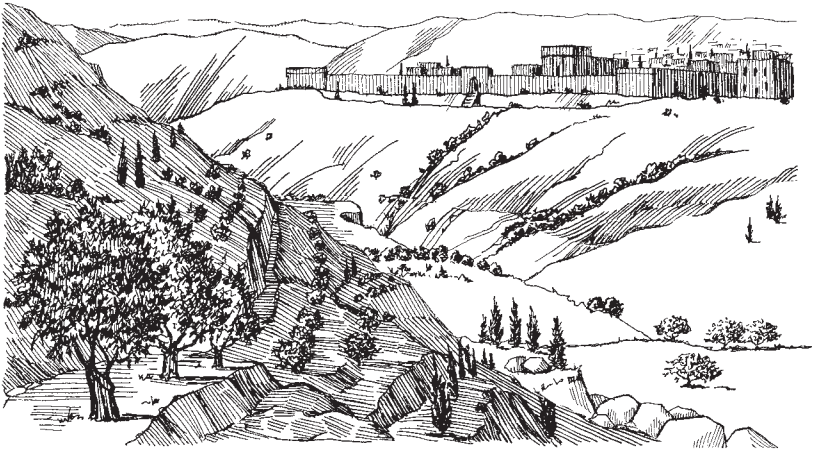
⁵Ek'u ri Jesús xujeq ub'i'ixikil chike:

«Lik chichajij iwib' cha' na jinta junoq kasokow iwe'ix. ⁶Ma lik e k'i ri tikawex kek'unik y xa kakichiq'imaj uwach ri nub'i',

---

^q 13:1 “Ri nimaq taq ja re ri Rocho Dios”: Ri sitio pa k'o wi ri Rocho Dios sutum rij ruk' tapia re nimaq taq ab'aj yey k'o corredor che ruq'ab' ri tapia y chunik'ajal ri sitio k'o jun chomilaj ja keb' upa.

*Ri juyub' Olivos pa kilitaj wi pan ri Rocho Dios
(Marcos 11:1; Marcos 13:3)*

jewa' kakib'i'ij: “In ri Cristo*, Rucha'o'n lo ri Dios”^r kecha'. Y lik e k'i ri kesokotaj kuma rike.

⁷»Ek'uchiri' kito k'o ch'a'oj jewa' y k'o ch'a'oj jela', mixi'ij iwib' che; ma lik chirajawaxik wi ku'ana taq wa'. No'j na e ta wa' ri k'isb'al re ruwachulew. ⁸Ma e k'o tinamit keyaktaj chikij jujun chik tinamit y e k'o taqanelab' keyaktaj chikij jujun chik taqanelab'. Ku'an taq kab'raqan che uk'iyal luwar, kape taq numik y ri winaq kakijeqo lik ketukukik. Ronoje wa' xa e jeqeb'al re ri k'axk'ob'ik kak'unik.

⁹»Lik chichajij k'u iwib', ma kixk'am b'i pa taq q'atb'al tzij y kajich' ne ipa chupa taq ri sinagogas*. Y ruma k'u ikojom ri nub'i', kixk'am b'i chikiwach ri taqanelab' y chikiwach ri reyes, cha' jela' kiq'alajisaj ri Utzilaj Tzij chikiwach. ¹⁰Lik k'ut chirajawaxik nab'e na katzijox ri Utzilaj Tzij chike konoje ruk'iyal kiwach taq ri tikawex e k'o che ruwachulew. ¹¹Yey echiri' kixk'am b'i re kixe'yo'q pa taq q'atb'al tzij, mub'isoj ik'u'x y mich'ob' nenare' sa' ri kib'i'ij. Ri'ix xew chib'i'ij janipa ri kuya ri Dios chiwe chupa ri ora, ma na ix ta ri kixch'awik, e ri Santowilaj Ruxlab'ixel ri Dios.

¹²»E taq k'u ri tikawex kekiya ri katz-kichaq' pa kamik; ri k'o kalk'o'al kekiya taq ri kalk'o'al pa kamik; ri e alk'o'al

^r 13:6 Mt. 24:2-3

keyaktaj chikij kichu-kiqaw y kekikamisaj. ¹³Lik k'ut tzel kixil kuma taq ri winaq ruma ikojom ri nub'i'. Pero china k'u ri kuchuq'ub'ej rib' chwach taq wa' wa k'axk'ob'ik k'a chupa ri k'isb'al re, e ri' ri kakolob'etajik.

¹⁴»Echiri' ri'ix kiwil ri lik ch'ul y lik k'ixb'al uwach kaya' pa ri luwar pa lik na taqal ta wi, jela' pacha' ri xutz'ib'aj kan ri q'alajisanel Daniel^s (china k'u ri kajilan re wa', chumaja usuk'); ek'uchiri', ri e k'o pa taq ri luwar re Judea, cheb'animaj ub'i chwa taq ri juyub'. ¹⁵China k'u ri k'o lo chwi ri rocho,^t maqaj ne lo che uk'amik b'i ub'itaq re pa ja. ¹⁶Yey china ri k'o lo pa juyub', matzelej lo che uk'amik b'i ruqu'u' re pisb'al rij.

¹⁷»Chupa taq k'u la' la q'ij, lik toq'o' kiwach ri e yewa' ixoqib' y ri ketz'umtisanik. ¹⁸Lik k'u chitz'onoj che ri Dios cha' echiri' kixanimaj b'i na e ta uq'ijol echiri' k'ax tew y k'o jab'. ¹⁹Ma taq la' la q'ij re unimal k'axk'olil, na u'anom ta k'ana julajoq chwi lo echiri' ri Dios xu'an ruwachulew y na ku'ana ta chi ne k'ana julajoq. ²⁰We ta ri Qaqaw Dios na kuq'atij ta taq la' la q'ij re runimal k'axk'ob'ik, ri' na jinta junoq kak'asi' kanoq; no'j ruma k'u k'ax keb'una' ri eb'ucha'om, kuq'atij ruq'ijol wa'.

²¹»We k'o k'u junoq kab'i'n chiwe: “iChiwilape', wara k'o wi ri Cristo!” o “iChiwilape', le' k'olik!”, mixok il che. ²²Ma kek'un ri kaki'an “Cristo” che kib' y ri kaki'an e q'alajisanelab' re ri Dios che kib', pero xa e sokoso'nel. Ek'u rike kaki'an nimaq taq k'utub'al y milagros re kesokoso'n ruk', yey k'o ne pa saq kesokotaj jujun chike ri eb'ucha'om ri Dios. ²³Lik k'u chichajij iwib', ma ximb'i'ij ronoje wa' chiwe ri'ix echiri' k'amaja' ne ku'ana'.

Ruk'unib'al Ralaxel Chikixo'l Tikawex

(Mt. 24:29-35, 42-44; Lc. 21:25-36)

²⁴»Ek'uchiri' ik'owinaq chi ri k'axk'ob'ik che taq la' la' q'ij, ku'an q'equ'm uwach ri' ri q'ij, y ri ik' na kuya ta chi ruwonib'al. ²⁵Ri ch'umil ketzaq lo che ruwa kaj, y konoje ri k'o kichuq'ab' che ruwa kaj keyikiyo'xik. ²⁶Ek'uchiri', kilitaj Ralaxel Chikixo'l Tikawex kak'un lo pa sutz' ruk' runimal

---

^s 13:14 Dn. 9:27; 11:31; 12:11   ^t 13:15 Ruwi ri kocho raj Israel ojertan taq'aj uwi' yey wa' kuriq'uchak re anab'al oración, re kiwa'b'al y re kiwarab'al chaq'ab' echiri' lik kab'ukb'utik.

uchuq'ab' y ruk' runimal uchomalil.^u ²⁷Keb'utag k'u ru ángeles che umolik kichi' konoje ri eb'ucha'om ri Dios pa taq ronoje luwar che rukajchal rajlib'al ruwachulew.^v Kujeq k'u ri' che jun luwar, yey kuk'isb'ej che jun chik.

²⁸»E chimaja ri jun k'amb'al na'oj puwi ri che' re higo: Echiri' kujeq katux lo k'ak' uq'ab' y kujeq k'ut katux ruxaq, ruma k'u la' kiweta'maj xa naqaj chi k'o wi lo ruq'ijol echiri' kab'ukb'utik y na jinta jab'.^w ²⁹Jek'uri'la' ri'ix, echiri' kiwilo ku'ana ronoje taq wa', chiweta'maj k'u ri' xa naqaj chi k'o wi lo ruq'ijol ruk'unib'al Ralaxel Chikixo'l Tikawex. ³⁰Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: E k'o tikawex re wa' wa q'ij na kekam tana we na xkil tub'i ronoje wa'. ³¹Ruwa kaj y ruwachulew xa kasach uwach, no'j taq ri nuch'a'tem na kasach ta uwach.

³²»Ek'u chwi ruq'ijol y ru'orayil wa', na jinta junoj eta'mayom re; na keta'am tane ri ángeles e k'o chila' chikaj, na reta'am tane ri K'ajolaxel, ma xew ri Qaqaw Dios eta'mayom re.

³³»Chiwila k'u ri', mawar iwach y lik chi'ana orar, ma na iweta'am taj jampala' kopon ruq'ijol wa'. ³⁴Ri ku'ana' e pacha' echiri' juna achi ke'ek naj. Ek'uchiri' ke'ek, kuya kan ri rocho pakiq'ab' ri raj chakib' y chikijujunal wa' kuya kan kichak. Kub'i'ij k'u kan che ri chajinel re ri puerta: “Lik matkos che uchajixik ri ja” kacha'. ³⁵Jek'uri'la' ri'ix, lik mawar iwach, ma na iweta'am taj jampala' kak'un lo ri rajaw ja; laj echiri' kok raq'ab', laj pa tik'il aq'ab', laj pa nab'e uch'awib'al ri teren o echiri' kel lo ri q'ij. ³⁶Mawar k'u iwach ri', cha' we xaqik'ate't xk'un lo ri Iwajaw, na kixuriq taj kixwarik. ³⁷Ek'u wa kamb'i'ij ri'in chiwe ri'ix, kamb'i'ij chike konoje: Lik mawar iwach» xcha ri Jesús.

Ri e aj k'amal wach re ri tinamit kakich'a'tib'ej

su'anik kakichap ri Jesús

(Mt. 26:1-5; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

14 ¹Echiri' keb' q'ij chi kopon wi ri nimaq'ij Pascua* y ri nimaq'ij re tijoj pam na jinta levadura che,^x taq ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios kuk' raj k'utunel re

^u 13:26 Dn. 7:13; Ap. 1:7   ^v 13:27 “Rukajchal rajlib'al ruwachulew”: Wa' ke'elawi pa norte, pa sur, pa releb'al q'ij y putzaqib'al q'ij.

^w 13:28 “Ruq'ijol echiri' kab'ukb'utik y na jinta jab'”: Kil “verano” pa vocabulario.   ^x 14:1 Xew kak'is ri nimaq'ij Pascua, kajeqer ri wuqub' q'ij re ri nimaq'ij echiri' raj Israel na kakitij ta pam k'o levadura che. Ex. 12; Dt. 16:1-17; Lv. 23:5-6

ri tziypixab', lik kakitzukuj su'anik kakichap ri Jesús ruk' sokoso'nik re kakikamisaj. ²Xkib'i'ij k'ut: «Na kaqa'an ta pa wa nimaq'ij cha' ri tinamit na ketukuk ta ruma wa'» xecha'.

Jun ixoq kuq'ej kunab'al ki' ruxlab' chu'jolom ri Jesús

(Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

³K'o k'u ri Jesús pa ri tinamit Betania chirocho ri Simón, ri jun xk'o'ji' ri yab'il lepra* che. Ek'uchiri' tz'ul ri Jesús chwa ri mexa, xopon jun ixoq ruk'a'am jun k'olib'al nojinaq che kunab'al lik ki' ruxlab' y lik k'i rajil, wa' 'anatal ruk' saqil nardo*. Rixoq xuteq'ij uchi' ri k'olib'al; tek'uchiri', xuq'ej ri kunab'al chu'jolom ri Jesús.

⁴E k'o k'u jujun chike ri e k'o chiri' xpe koyowal echiri' xkil wa', y jewa' xkib'i'ij chikiwach:

—¿Su'chak wa kunab'al xtz'ilo'xik? ⁵Ma ri lik usuk' e ta xk'ayix wa' chi oxib' ciento denarios*, y ruk' wa' keto' ri nib'a'ib' —xecha'. Y lik k'u ri' kech'a't chirij rixoq.

⁶Ek'u ri Jesús xub'i'ij chike:

—Mik'aq b'i uq'ij wi'xoq. ¿Su'b'e kixch'a't chirij ri xu'ano? Ma ri xu'an chwe e jun utzilaj chak. ⁷Ri nib'a'ib' e la' xaqi e k'o iwuk' yey utz keb'ito'o jampala' kiwaj ri'ix, no'j ri'in na xaqi ta in k'o iwuk'. ⁸Wi'xoq e xu'ano janipa ri xuch'ij u'anikil; ruk' k'u wa' e xnab'ej pan che uyijb'axik ri nucuerpo che ri muqub'al we.^y ⁹Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Pa taq katzijox wi wa Utzilaj Tzij che ronoje ruwachulew, kakuxtax k'u wi'xoq ruma ri xu'ano —xcha'.

Ri Judas kuk'ayij ri Jesús

(Mt. 26:14-16; Lc. 22:3-6)

¹⁰Ewi ri Judas aj Iscariot, jun chike ri kab'lajuj utijo'n ri Jesús, xe'ek kuk' ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios re kuya ri Jesús pakiq'ab'. ¹¹Rike, echiri' xkita wa', lik xeki'kot che y xkib'i'tisij nenare' kakiya puaq che. Ek'u ri' ri Judas xujeq utzuxik su'anik kuya ri Jesús pakiq'ab'.

---

^y 14:8 Echiri' kakam junox, raj judi'ab' kakatinisaj ri cuerpo y kakikoj kunab'al ki' ruxlab' che.

Ri Jesús kutij ri cena re Pascua kuk' ri kab'lajuj utijo'n

(Mt. 26:17-29; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1Co. 11:23-26)

¹²Chupa k'u ri nab'e q'ij re ri nimaq'ij echiri' katij ri pam na jinta levadura che y kekamisax chwi raltar* taq ri q'apoj b'exex re ri Pascua,^z rutijo'n ri Jesús xkitz'onoj che:

—¿Pa ka'aj wi la ke'qayib'a' wi ri cena re Pascua? —xecha'.

¹³Ewi xeb'utaj b'i ka'ib' chike rutijo'n y xub'i'ij b'i chike:

—Jix pa ri tinamit y echiri' kik'ul jun achi ruk'a'am jun kura' ya', chixterej b'i chirij. ¹⁴Pa k'u kok wub'i wa' wa'chi, chib'i'ij che ri rajaw ja: “Jewa' kub'i'ij ri tijonel qe'oj: ¿Pachawi k'o wi ri luwar pa kantij wi ri cena re Pascua kuk' ri nutijo'n?” kixcha che. ¹⁵Ek'u ri ku'an ri rajaw ja e kuk'ut chiwe jun nimalaj luwar chikaj pa ri kale' ja, wa' yijb'ital chik. Chiri' k'u ri' chiyib'a' wi ri cena re Pascua —xcha'.

¹⁶Xeb'ek k'u rutijo'n, xeb'ok pa ri tinamit y xe'kiriqa' jela' pacha' ri xub'i'ij b'i ri Jesús chike. Y xkiyib'a' k'u ri cena re Pascua.

¹⁷Ek'uchiri' xok raq'ab', xopon ri Jesús junam kuk' ri kab'lajuj utijo'n. ¹⁸Ek'uchiri' e k'o chwa ri mexa, e ri' kewa'ik, ri Jesús xub'i'ij:

—Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Jun chiwe wa ix k'o wara wuk' pa wa'im, e kak'ayin we —xcha'.

¹⁹Ewi rike xkijeq lik keb'isonik y chikijujunal kakitz'onoj che:

—¿K'axtaj in ri'? —kacha jun.

—¿K'axtaj in ri'? —kacha jun chik.

²⁰Ri Jesús xuk'ul uwach; jewa' xub'i'ij:

—Wa' e jun chiwe wa ix kab'lajuj, e ri kumu' lo ruwa junam wuk' chupa ri laq. ²¹Paqatzij wi Ralaxel Chikixo'l Tikawex e katajin che rik'owib'exik janipa ri tz'ib'ital kan chupa Ruch'a'tem ri Dios puwi Rire. Pero ilik k'u toq'o' uwach rachi kak'ayin re! E ne más utz che wa'chi tamaji xalaxik —xcha'.

²²Xaloq' k'u ri' kewa'ik, ri Jesús xuk'am ri pam y xutioxij che ri Dios. Ewi xuwech'o, xujach chike y jek'uwa' xub'i'ij:

—Chitija', ma e nucuerpo wa' —xcha'.

²³Xuk'am k'u ri k'olib'al k'o vino chupa, yey echiri' utioxim chi che ri Dios, xuya chike y konoje xkitij chuchi' wa' wa k'olib'al. ²⁴Xub'i'ij k'u chike:

---

^z 14:12 Éx. 12:1-13; Lv. 23:5-6

—E nukik'el wa', ri katuruw na kuma uk'iyal tikawex re kuyb'al kimak, yey wa' e kujikib'a' uwach ri k'ak' tzij.^a
²⁵Paqatzij wi kamb'i'ij chiwe: Na kantij ta chi ruwa'al uva, k'ate ki'ntija tanchi chupa ruq'ijol rutaqanik ri Dios —xcha'.

**Ri Jesús kuq'alajisaj ri ku'an ri Pedro
 echiri' karewaj we reta'am uwach**

(Mt. 26:30-35; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

²⁶Echiri' xkik'is ub'ixoxik ri b'ix,^b xeb'ek chwa ri juyub' Olivos. ²⁷Ek'uchiri' ri Jesús xub'i'ij chike:

—Waq'ab' iwonoje ri'ix kiwesaj na iwib' chwij, ma e pacha' kub'i'ij Ruch'a'tem ri Dios:

Kankamisaj raj chajinel

yey taq k'u ri' rub'exex kakikich b'i kib'

Zac. 13:7

kacha'.

²⁸No'j ek'uchiri' kink'astaj lo chikixo'l ri ekaminaq, kinnab'ej b'i chiwach k'a Galilea —xcha'.

²⁹Ek'u ri Pedro xub'i'ij:

—Tob' ne konoje kakesaj kib' chi'ij la, ri'in na kan'an ta wa' —xcha'.

³⁰Yey ri Jesús xuk'ul uwach:

—Paqatzij wi kamb'i'ij chawe: Wa jun aq'ab', echiri' k'amaja' ne kab'ixon kalaj ri teren, ri'at oxlaj chik ab'i'im na aweta'am ta nuwach —xcha'.

³¹No'j ri Pedro lik xujikib'a' ub'i'ixikil:

—Tob' ne chirajawaxik kinkam junam uk' la, ri'in na kanwewaj taj we weta'am wach la —xcha'. Jek'ula' ri' xkib'i'ij konoje.

Ri Jesús ku'an orar pa ri werta Getsemani

(Mt. 26:36-46; Lc. 22:39-46)

³²Xeb'opon k'u pa jun luwar Getsemani' rub'i'. Ek'u ri Jesús xub'i'ij chike rutijo'n:

—Chixtz'ula kan wara, no'j ri'in ki'n'ana orar —xcha'.

³³Yey xeb'uk'am k'u b'i ri Pedro, ri Jacobo y ri Juan ruk'. Xujeq k'u ri' lik kab'isonik y kak'axk'ob' ri ranima'. ³⁴Xub'i'ij k'u chike:

---

^a 14:24 Jer. 31:31-34   ^b 14:26 K'isb'al re ri cena re Pascua, ri kaki'an raj judi'ab' e kakib'ixoj ri Salmos 115—118.

*Ri Jesús ku'an orar pa ri werta Getsemaní
(Mateo 26:36-46; Marcos 14:32-42; Lucas 22:39-46)*

—K'o jun unimal b'is re kamik chinuk'u'x. Chixk'ola kan wara; mixwarik y lik chi'ana orar —xcha'.

³⁵Tek'uchiri', ri Jesús xqib' chi pana jub'iq' chwach, xuqasaj umejelem k'a chu'lew, y xutz'onoj che ri Dios we ta kuya na che na kik'ow ta chupa ru'orayil ri k'axk'ob'ik, ³⁶jewa' xub'i'ij:

«Tat, Lal Nuqaw, chiwach Rilal na jinta k'ana k'ayew; chinkolob'ej ko la cha' na kinik'ow ta chupa wa' wa k'axk'ob'ik. No'j na e ta k'u chu'ana ri kuaj ri'in, ma e chu'ana' janipa ri ka'aj Rilal» xcha'.

³⁷Tek'uchiri', xtzelej lo pa e k'o wi kan rutijo'n y xeb'o'lu'riqa' kewarik. Xub'i'ij k'u che ri Pedro:

—¿Katwar kami ri'? ¿Na xakuy ta k'ana ri waram cha' ka'an orar wuk', tob' tane xa juna ora? ³⁸Mixwar k'ut, y lik chi'ana orar cha' kich'ij uchuq'ab' ri k'amb'al ipa kapetik. Paqatzij wi, lik kacha ik'u'x che u'anik ri utz, no'j wa' lik k'ayew chiwe ma e ri iti'jil na jinta ukowil —xcha'.

³⁹Ek'u ri Jesús xe'ek tanchik, xu'ana orar, yey e xutz'onoj che ri Dios ri ujeqom chi lo utz'onoxik nab'e. ⁴⁰Tek'uchiri', xtzelej tanchi lo kuk' rutijo'n y xeb'o'lu'riqa' kewarik; ma ri kiwach lik na kukuy ta chi ri waram y na kakiriq ta chik sa' ri kakib'i'ij che. ⁴¹Xtzelej k'u lo churox laj y xub'i'ij chike:

—¿K'a kixwar kami ri' ri'ix? ¿K'a kixuxlanik? iKu'an na k'u la'! Ma e wa' xopon ru'orayil cha' Ralaxel Chikixo'l Tikawex kaya' pakiq'ab' raj makib'. ⁴²iChixwa'llijoq! iJo'! Chiwila', ma ri kak'ayin we ri'in e la' xk'unik —xcha'.

Kachap b'i ri Jesús

(Mt. 26:47-56; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴³K'a kach'a't ne ri Jesús echiri' xk'un lo ri Judas, jun chike ri kab'lajuj utijo'n. Ek'u rire erachb'ilam lo uk'iyal winaq kuk'a'am lo espada y che'. Taq wa' etaqom lo kuma ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios, taq raj k'utunel re ri tzijpixab' y ri nimaq winaq re ri tinamit.

⁴⁴Ek'u ri Judas, ri kaya'w b'i re pakiq'ab', ub'i'im chi lo chike su'anik kaketa'maj china ri kakichapo, jewa' ub'i'im: «E ri jun kantz'ub' uchi', e ri' rire. Chapa k'u alaq y k'ama b'i alaq, yey chekojo b'i alaq e chajinel re cha' na kanimaj tub'i» xcha'. ⁴⁵Ek'uchiri' xk'unik, maji chik xqib' ruk' ri Jesús y xub'i'ij che:

—iWajawal, Wajawal! —xcha che. Y xutz'ub' uchi'.

⁴⁶Ek'uchiri', ri winaq xkichap ri Jesús cha' kakik'am b'i pa q'atb'al tzij.

⁴⁷K'o k'u jun chike rutijo'n e k'o chiri', xresaj lo ru espada y xujochij b'i jun uxikin ri raj chak ri kajawal raj chakunel pa Rocho Dios.

⁴⁸Xub'i'ij k'u ri Jesús chike:

—¿Su'chak petinaq alaq ruk' espada y che'? ¿Petinaq kami alaq che uk'amik b'i juna eleq'om? ⁴⁹Wa petinaq loq ronoje q'ij wa' k'ut kink'utun chiwach alaq pa ri Rocho Dios. ¿Su'chak k'u ri' k'a e la' kino'lchapa alaq? No'j jek'uwa' ku'ano cha' e ku'ana janipa ri q'alajisam kan chupa Ruch'a'tem ri Dios —xcha chike.

⁵⁰Tek'uchiri', konoje rutijo'n xeb'animajik y jela' xkiya kan ri Jesús.

Jun ala kanimajik

⁵¹K'o k'u jun ala teran b'i chirij ri Jesús, upisom rib' xa chupa jun sávana; rire xchap kuma ri soldados. ⁵²Pero rala xusolij kan rusábana y e la' ch'analik xanimajik.

Ri Jesús k'o chikiwach raj q'atal tzij e aj judi'ab'

(Mt. 26:57-68; Lc. 22:54-55,63-71; Jn. 18:12-14,19-24)

⁵³Xkik'am k'u b'i ri Jesús chwach ri kajawal raj chakunel pa Rocho Dios. Tek'uchiri', xkimol kib' ri nimaq e aj chakunel kuk' ri nimaq winaq re ri tinamit y raj k'utunel re ri tzijpixab'.

⁵⁴Ek'u ri Pedro xa naj teran pan chirij ri Jesús y xok b'i k'a che ruwa ja re ri rocho ri kajawal raj chakunel pa Rocho Dios. Xe'tz'ula k'u kuk' ri e chajinel, e ri' kumiq'isaj rib' chuchi' ri aq'.

⁵⁵Ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios kuk' konoje ri uchapom wi rib' ri q'atb'al tzij, kakitzukuj su'anik kakikoj umak ri Jesús cha' jela' utz kaq'at tzij re kamik puwi', no'j na jinta k'o xkiriq chirij. ⁵⁶Ma lik e k'i ri winaq xkitz'aq uchi', pero lik junwi taq ri xkib'i'ij. ⁵⁷Ewi xeyakta jujun y xkitz'aq uchi', jewa' xkib'i'ij chirij:

⁵⁸—Ri'oj xqato echiri' xub'i'ij: “Kanwulij wa Rocho Dios 'anatal xa kuma rachijab', yey xa pa oxib' q'ij kanyak jun chik na 'anatal ta kuma rachijab'” —xecha'. ⁵⁹Na ruk' ta k'u ri', lik junwi taq ri xkib'i'ij.

⁶⁰Ewi ri kajawal raj chakunel pa Rocho Dios xyakta j chikixo'l y xutz'onoj che ri Jesús:

—¿E kami la' na jinta k'ana kab'i'ij ri'at? ¿Sa' k'u ri kak'ulub'ej uwach puwi wa ketajin che ukojik chawij? —xcha'.

⁶¹Pero ri Jesús xa xuto y na jinta k'o xub'i'ij. Tek'uchiri', xu'an jun chik tz'onob'al che ri Jesús:

—¿At b'a ri' ri Cristo*, Ruk'ajol ri Dios, ri Jun lik nim uq'ij? —xcha che.

⁶²Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Qatzij, “In Ri'in.” Kil na k'u alaq Ralaxel Chikixo'l Tikawex tz'ul puwikip'ab' ri Dios, ri lik k'o unimal uchuq'ab' yey kil k'u alaq ri' echiri' kak'un lo pa sutz' chwa ri kaj^c —xcha'.

⁶³Ek'u ri kajawal raj chakunel pa Rocho Dios xurich'ij ruq'u' y xub'i'ij:

—iNa jinta chi uchak más e aj kojol umak! ⁶⁴Ma lik e la' xta alaq xmakun chirij ri Dios echiri' xub'i'ij ri lik na taqal ta che. ¿Sa' k'u ri' kab'i'ij ralaq che? —xcha'.

Ewi konoje xkiqu'at tzij puwi ri Jesús y xkib'i'ij lik taqal che kakamisaxik.

⁶⁵Y e k'o jujun xkijeq kakichub'aj; kakich'uq rupalaj, kaki'an pa t'o'y yey kakib'i'ij k'u che:

—Chana'ij pe' china xch'ayaw awe —kecha che. Yey ri e chajinel kakipach' q'ab' chupalaj.

---

^c 14:62 Dn. 7:13; Ap. 1:7

Ri Pedro kub'i'ij na reta'am ta uwach ri Jesús

(Mt. 26:69-75; Lc. 22:55-62; Jn. 18:15-18,25-27)

⁶⁶Ek'u ri Pedro k'o ikem che ruwa ja echiri' xk'un lo jun ali raj chak ri kajawal raj chakunel pa Rocho Dios. ⁶⁷Ek'uchiri' rali xril ri Pedro kumiq'isaj rib' chuchi' ri aq', lik xutzutza' uwach y xub'i'ij che:

—Rilal lal jun chike ri eteran chirij ri Jesús ri aj Nazaret —xcha che.

⁶⁸Ewi ri Pedro xrewaj, jewa' xuk'ul uwach:

—Ri'in na weta'am ta uwach y na weta'am tane sa' puwi' katch'a't wi —xcha'. Xel k'u b'i chuchi' ri puerta. Tek'uchiri', xch'aw ri teren.

⁶⁹Ek'u rali aj chak echiri' xril tanchi ri Pedro, xujeq ub'i'ixikil chike taq ri e k'o chiri':

—Wa' wa'chi e jun chike rutijo'n ri Jesús —xcha'.

⁷⁰No'j ri Pedro xrewaj tanchik. Joq'otaj k'u ri', e taq ri e k'o chiri' xkib'i'ij tanchi che ri Pedro:

—Paqatzij wi rilal lal jun chike rutijo'n; lik q'alaj lal aj Galilea, ma ri kach'a't la e junam ruk' ri kech'a't rike —xecha'.

⁷¹Ewi ri Pedro xujeq ub'i'ixikil itzel taq tzij y lik xujikib'a' uwach, xub'i'ij:

—Ri'in na weta'am ta k'ana uwach wa' wa'chi kab'i'ij alaq —xcha'.

⁷²Ek'u ri teren xch'aw chukalaj. Ewi xk'un lo chuk'u'x ri Pedro ri xb'i'x lo che ruma ri Jesús: «K'amaja' ne kab'ixon ri teren chukalaj, ri'at oxlaj chik ab'i'im na aweta'am ta nuwach.» Ek'u katajin wa' pujolom, xumaj roq'ej.

Katz'aq uchi' ri Jesús chwach ri taqanel Pilato

(Mt. 27:11-14; Jn. 18:33-40)

15 ¹Echiri' xsaqirik, ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios kuk' taq ri nimaq winaq re ri tinamit, raj k'utunel re ri tziypixab' y konoje ri uchapom wi rib' ri q'atb'al tzij, ki'anom chi tzij chikiwach puwi sa' ri kaki'an ruk' ri Jesús. Xkik'am k'u b'i ri Jesús yututalik y xe'kiya'a chwach ri taqanel Pilato. ²Ri Pilato xutz'onoj k'u che ri Jesús:

—¿Lal kami ri' ri rey ke raj judi'ab'? —xcha che.

Ri Jesús xuk'ul uwach:

—Lal kab'i'n la re —xcha che.

³Yey ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios lik kakitz'aq uchi'.

⁴Xutz'onoj tanchi k'u ri taqanel Pilato che:

—¿E kami la' na kak'ul ta la uwach? ¿Na kata ta kami la janipa chi mak kakikoj chi'ij la? —xcha che.

⁵Na ruk' ta k'u ri', ri Jesús na xuk'ul ta uwach. Ruma k'u wa', ri Pilato lik xkam ranima' che.

Kaq'at tzij re kamik puwi ri Jesús

(Mt. 27:15-31; Lc. 23:13-25; Jn. 19:1-16)

⁶Chupa k'u ri nimaq'ij Pascua*, ri taqanel romano xex ku'an wi kuyolopij b'i jun chike ri e k'o pa cárcel, yey e ri winaq kecha'wik china ri kakaj kayolopix b'i. ⁷K'o k'u jun achi Barrabás rub'i', rire k'o pa cárcel kuk' jujun rachb'i'il ruma xki'an kamik echiri' xeyaktaj chirij ri taqanel aj Roma. ⁸Xeb'opon k'u uk'iyal winaq chwach ri taqanel Pilato y xkijeq utz'onoxik che e ku'an pacha' taq ri u'anom lo ronoje junab'.

⁹Ewi ri taqanel Pilato xutz'onoj chike:

—¿Ka'aj alaq kanyolopij b'i ri rey ke raj judi'ab'? —xcha'.

¹⁰Xub'i'ij wa' ma reta'am ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios xe'kiya'a ri Jesús chwach, xa ruma k'ax kik'u'x chirij.

¹¹Ek'u ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios xkikoj pa kijolom ri uk'iyal winaq e kakitz'onoj kayolopix b'i ri Barrabás. Yey rike jela' xki'ano.

¹²Ri Pilato xutz'onoj tanchi chike:

—¿Sa' k'u ri' ka'aj alaq kan'an ruk' ri kab'i'ij alaq e rey ke raj judi'ab'? —xcha'.

¹³Yey ri winaq lik xesik'in tanchi che uk'ulik uwach:

—iKamisax chwa cruz! —xecha'.

¹⁴Ek'u ri taqanel Pilato xutz'onoj chike:

—¿Sa' k'u rumak u'anom? —xcha'.

No'j ri winaq más ko xesik'inik:

—iKamisax chwa cruz! —xecha'.

¹⁵Ewi ri Pilato xa ruma xraj kakanaj kan chi utz kuk' ruk'iyal winaq, e xuyolopij b'i ri Barrabás. Yey xeb'utaj ri soldados che ujich'ik upa ri Jesús. Tek'uchiri', xuya b'i pakiq'ab' re kakikamisaj chwa cruz.

¹⁶Ri soldados xkik'am k'u b'i ri Jesús che ruwa ja re rupalacio ri taqanel. Chiri' xmoli' kichi' konoje taq ri soldados.

¹⁷Ek'u ri soldados xkikoj jun k'ul morato^d che ri Jesús. Che k'u rujolom xkikoj jun corona pach'um ruk' k'iix. ¹⁸Xkijej k'u kesik'in che, jewa' kakib'i'ij:

—iNim uq'ij ri rey ke raj judi'ab'! —kecha'.

¹⁹Kakich'ay rujolom ruk' jukutaj tani y kakichub'aj rupalaj. Kakixukub'a' k'u kib' chwach, lik xa u'anikil kakiyak uq'ij.

²⁰Echiri' ya lik xkich'amij, xkesaj ri k'ul morato kikojom che y xkikoj tanchi ruq'u'. Xkesaj k'u b'i cha' ke'kikamisaj chwa cruz.

Rukamik ri Jesús chwa ri cruz

(Mt. 27:32-56; Lc. 23:26-49; Jn. 19:17-30)

²¹K'o k'u jun achi aj Cirene petinaq pa juyub' e ri' kik'ow chiri'. Ek'u ri soldados xkitaq che kutelej b'i ri cruz re ri Jesús. Rachi, Simón rub'i', rire e k'iqaw ri Alejandro y Rufo.

²²Y xkik'am b'i ri Jesús pa jun luwar Gólgota kab'i'x che, wa' ke'elawi “luwar re ub'aqil ujolom anima”. ²³Yey xkiya' che ri Jesús vino kojotal mirra* ruk'; no'j Rire na xutij taj.

²⁴Echiri' kiya'om chi ri Jesús chwa ri cruz, ri soldados ruk' jun sorteo xkijach kib' puwi ruq'u' cha' kakilo sa' taq ri kakik'am b'i chikijujunal.

²⁵Anim che ri ub'elej ora,^e xkiya ri Jesús chwa ri cruz.

²⁶Chwi k'u lo rucruz ri Jesús tz'ib'italik su'b'e xq'at tzij puwi', jewa' kub'i'ij: «RI REY KE RAJ JUDI'AB'»

²⁷Xekiya k'u ka'ib' eleq'omab' chwa cruz, jun puwikiq'ab' y jun pumox ri Jesús.

²⁸Ek'u xu'ana ri' ri tz'ib'ital kan chupa Rutzij Upixab' ri Dios:

E jun Rire xajilax b'i kuk' ri winaq itzel kik'u'x. *Is. 53:12*

²⁹Ri winaq keb'ik'ow chiri' kakiyoq' kanoq, kakiyiriyá' ri kijolom che y jek'uwa' kakib'i'ij che:

—iAh! At pe' ri ab'i'im kawulij ri Rocho Dios y xa pa oxib' q'ij kayak tanchik. ³⁰Chakolob'ej k'u awib' ri' y chatqaj lo chwa ri cruz —kecha'.

³¹Jenela' ri' xki'an ri nimaq e aj chakunel pa Rocho Dios junam kuk' raj k'utunel re ri tzijpixab'; rike lik kakich'amij, jewa' kakib'i'ij chikiwach:

—Lik wa' k'ut e k'i ri xeb'ukolob'ej che taq yab'il y che kamik, yey na kuriq ta wa' ukolob'exik rib' rire. ³²La' la'chi

---

^d 15:17 “Morato”: Kil “púrpura” pa vocabulario. ^e 15:25 “Ri ub'elej ora”: Kil “hora” pa vocabulario.

kab'i'x “Cristo*, Rey ke Raj Israel” che, qaja lo ri' utukel chwa ri cruz cha' kaqilo y jela' kaqakojo e rire ri Ucha'o'n lo ri Dios —kecha'.

Y jenela' ri ka'ib' eya'om chwa cruz junam ruk', lik xkich'amij Rire.

³³Ek'uchiri' xtik'oj ri q'ij, xok q'equ'm che ruwachulew y wa' xu'k'isa k'a che ri urox ora b'enaq q'ij. ³⁴Chupa k'u la' la ora, ri Jesús lik ko xsik'inik, jewa' xub'i'ij pa ri ch'a'tem kach'a't wi Rire:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —xcha'. Wa' ke'elawi: “Lal nu Dios, Lal nu Dios, ¿su'b'e xinoq'otaj kan la?”^f

³⁵Jujun k'u chike ri e k'o chiri', echiri' xkita wa', xkib'i'ij: —Chitape', wa'chi e kusik'ij ri q'alajisanel Elías —xecha'.

³⁶K'o k'u jun xe'ek lik kanik, xumu' jun esponja pa vinagre, xuxim k'u chutza'm jun tani y xuya pan che ri Jesús re kutz'ub'u, y jek'uwa' xub'i'ij:

—Qila pe' we kak'un ri Elías re kolu'qasaj lo chwa ri cruz —xcha'.

³⁷No'j ri Jesús lik ko xsik'inik y jela' xkamik. ³⁸Ek'uchiri', ri telón k'o chupa ri Rocho Dios^g xrich'rob' chunik'ajal; xujeq lo puwi' y xo'lk'is k'a chuxe'.

³⁹Ek'u ri capitán^h tak'al chwach ri Jesús, echiri' xuto xsik'inik yey xrilo sa' rukamik, jewa' xub'i'ij:

—iPaqatzij wi, wa' wa'chi e Uk'ajol ri Dios! —xcha'.

⁴⁰E k'o k'u jujun ixoqib' kakitzutza' pana chinimanaj. Chikixo'l wa' e k'o ri María ri aj Magdala, ri Salomé y ri María kichu ri Jacobo (ri más k'ak'al) y ri José. ⁴¹Wa' wa ixoqib'

*Ri e aj wach kakich'amij ri Jesús
(Mateo 27:41-42; Marcos 15:31)*

^f 15:34 Sal. 22:1   ^g 15:38 “Telón”: E jun k'ul kujach upa ri Luwar Santo ruk' ri Luwar lik Santo. Éx. 26:31-33; Heb. 6:19; 9:3-12   ^h 15:39 “Capitán”: Wa' e aj wach ke cien soldados.

lik xeterej chirij ri Jesús y lik kinimam loq echiri' Rire k'o Galilea. Rike kuk' jujun chik uk'i'yal ixoqib', xepaqi' lo ruk' pa ri tinamit Jerusalem.

Ri Jesús kamuqik

(Mt. 27:57-61; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁴²B'enaq q'ij, echiri' raj judi'ab' kakiyijb'a' pan janipa ri kajawax chike pa ri q'ij re uxlanib'al, ⁴³ri José aj Arimatea xok chwach ri taqanel Pilato y na xuxi'ij ta k'ana rib' xutz'onoj rucuerpo ri Jesúsⁱ cha' kuk'am b'i. (Ri José lik k'o uwach chike ri uchapom wi rib' ri q'atb'al tzij yey lik roye'em ruk'unib'al rutaqanik ri Dios.)

⁴⁴Ri Pilato lik xkam ranima' che echiri' xuto kaminaq chi ri Jesús. Ewi xusik'ij ri capitán cha' kutz'onoj che we qatzij.

⁴⁵Echiri' xuta chi uchi' ri capitán kaminaq chi ri Jesús, xuya luwar che ri José kuk'am b'i rucuerpo.

⁴⁶Ek'u ri José xuloq' jun manta, xuqasaj lo rucuerpo ri Jesús chwa ri cruz y xupis b'i chupa ri manta. Xu'ya'a k'u ri chupa jun muqub'al k'otom pa'b'aj y xutaq uketeb'axik kan jun nimalaj ab'aj chuchi' re tz'apib'al re. ⁴⁷Yey ri María ri aj Magdala y ri María ruchu ri José, xkilo pa xmuq kan wi.

Ruk'astajib'al ri Jesús

(Mt. 28:1-10; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

16 ¹Echiri' xik'ow ri q'ij re uxlanib'al, ri María ri aj Magdala, ri Salomé y ri María ruchu ri Jacobo, xkiloq' kunab'al lik ki' ruxlab' re kakib'al rucuerpo ri Jesús chupa. ²Ek'u ri nab'e q'ij re ri semana lik anim k'a e ri' kel lo ri q'ij, xeb'ek pa muqutal wi ri Jesús. ³Kakib'i'ij k'u chikiwach: «¿China kesan rab'aj chiqe k'o chuchi' ri muqub'al?» kecha'.

⁴Pero k'ate xkilo, rab'aj esam chik, yey wa' lik nim. ⁵Ek'uchiri' xeb'ok b'i chupa ri muqub'al, xkil jun ala tz'ul pa uwikiq'ab' chike, ukojom jun k'ul saq lik naj raqan. Yey rike lik xkixi'ij kib' che. ⁶Ek'u rire xub'i'ij chike:

ⁱ **15:43** Chupa taq rutaqanik ri Dios kub'i'ij we k'o junoq kakamisax chwa che', chirajawaxik kamuqik echiri' k'amaja' kok raq'ab'. Ruma k'u wa', ri José xraj kumuq kan rucuerpo ri Jesús echiri' k'amaja' kajeqer ri q'ij re uxlanib'al yey wa' kajeqer pa rokib'al aq'ab'. Dt. 21:22-23

—Mixi'ij iwib'. Ri'ix e kitzukuj ri Jesús ri aj Nazaret, ri xkamisax chwa cruz; Rire na jintá chi wara, ma k'astajinaq chub'i. Chiwila wa luwar pa xya'i' wi rucuerpo. ⁷Ek'u ri'ix jix, ji'b'i'ij chike rutijo'n y che ri Pedro: “Rire ke'ek Galilea, kanab'ej b'i chiwach; chila' k'u ri' ki'wila wi uwach, jela' pacha' ri ub'i'im chi lo chiwe” —xcha'.

⁸Ek'u rixoqib' xeb'el b'i chuchi' ri muqub'al lik keb'irb'otik ruma b'enaq kina'oj puwi ri xkilo; yey na jintá ne k'ana k'o xkitzijo'j wi ruma kixi'im kib'.

Ri Jesús kuk'ut uwach chwach ri María ri aj Magdala
(*Jn. 20:11-18*)

⁹Ek'uchiri' k'astajinaq chi lo ri Jesús, anim tan che ri nab'e q'ij re ri semana, nab'e xuk'ut uwach chwach ri María ri aj Magdala, ri e resam b'i wuqub' itzel uxlab'ixel che. ¹⁰Rire xe'ek k'ut cha' ku'tzijo'j ruk'astajib'al ri Jesús chike ri xeterej chirij yey xeb'u'riqa k'u ri' lik keb'isonik y keb'oq'ik. ¹¹Yey rike echiri' xkito k'astajinaq chi lo ri Jesús y xilitaj uwach ruma ri María, na xkiko'j taj.

Ri Jesús kuk'ut uwach chikiwach ka'ib' utijo'n
(*Lc. 24:13-35*)

¹²Tek'uchiri', ri Jesús xuk'ut uwach chikiwach ka'ib' chike rutijo'n, no'j junwi u'anikil xu'an wa' echiri' rike e ri' keb'inik keb'ek pa juyub'. ¹³Ek'u wa ka'ib' xetzelejik, xe'kitzijo'j chike ri jujun chik tijo'n; yey wa' na xkoj tane chwiqu'ab'.

Ri taqanik xuya kan ri Jesús
(*Mt. 28:16-20; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23*)

¹⁴K'isb'al chi k'u re, ri Jesús xuk'ut uwach chikiwach ri junlajuj utijo'n echiri' rike etz'ul chwa mexa, yey xuch'a'b'ej kipa ruma na kub'ul ta kik'u'x ruk' y ruma u'anom lik ko ri kanima', ma na xkiko'j ta ke ri xeb'ilow re ri Jesús k'astajinaq chik. ¹⁵Xub'i'ij k'u chike:

—Jix che ronoje ruwachulew y chitzijo'j ri Utzilaj Tzij chike konoje ri tikawex. ¹⁶Ek'u ri kekojow re y kakik'ul ri bautismo*, kekolob'etajik. No'j k'u ri na kekojow ta re, kaq'at na tzij pakiwi'. ¹⁷Yey chike ri kekojow re, kilitaj k'utub'al re ruchuq'ab' ri Dios. Pa ri nub'i' keb'ekesaj b'i itzel uxlab'ixel, kech'a't pa jujun chik k'ak' ch'a'tem, ¹⁸kakichap taq ne

kumatz pakiq'ab'. Yey we k'o ri xkitijo y na kina'b'em taj kamisab'al ke, na jinta k'o ku'an chike. Kakiya ri kiq'ab' pakiwi taq ri yewa'ib', y wa' kekunutajik —xcha'.

Ri Jesús katzelej chila' chikaj

(Lc. 24:50-53)

¹⁹Ek'u ri Qanimajawal echiri' ch'a'tinaq chi kuk', xk'ul pana chila' chikaj y xtz'uyi' puwikip'ab' ri Dios. ²⁰E taq k'u rutijo'n xeb'el b'i che utzijoxik ri Utzilaj Tzij pa taq ronoje luwar. Yey ri Qanimajawal xeb'uto'o, xuya chike kakik'ut ruchuq'ab' ri Dios cha' ruk' wa' kujikib'a' uwach ri Utzilaj Tzij. Amén*.